

**GLOBAL
INITIATIVE**
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

У СТАНІ ЗМІНЕНОЇ СВІДОМОСТІ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
НАРКОБІЗНЕСУ В
УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Руджеро Скатурро

ЛЮТИЙ 2024 РОКУ

ПОДЯКИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

Цей звіт став результатом плідної командної роботи членів Обсерваторії нелегальних ринків та конфлікту в Україні в рамках Глобальної ініціативи протидії транснаціональній організованій злочинності (GI-TOC), створеної в березні 2022 року за рахунок власних ресурсів організації та внесків двох держав-донорів.

Автор висловлює особливу подяку представнику GI-TOC в Україні, який сприяв проведенню польових досліджень в усій країні та поділився своїми знаннями, досвідом і експертною думкою, які були використані в цьому аналітичному звіті. Також дякуємо нашим партнерам у Тбілісі за дослідження, проведені в Грузії, та Джону Коллінзу за його коментарі щодо політичних дебатів довкола питань, пов'язаних з регулюванням обігу канабісу.

ПРО АВТОРА

Руджеро Скатурро - старший аналітик GI-TOC і кандидат наук з кримінального правосуддя та безпеки в Словенії. Він проводить дослідження у Східній та Південно-Східній Європі, зокрема, з питань, пов'язаних з італійською мафією. Основними сферами його інтересів та експертизи є торгівля наркотиками та практика наркоспоживання в Європі, а також історія Коза Ностри та її зв'язки з іншими злочинними мережами в Середземномор'ї.

© 2024 Global Initiative Against Transnational Organized Crime.
Всі права захищені.

Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена або поширена у будь-якій формі та будь-якими засобами без письмового дозволу Глобальної ініціативи (GI-TOC).

Обкладинка: © Національна поліція України та Ignacio Marin/Anadolu via Getty Images

З усіма запитамі та пропозиціями звертайтеся до:
The Global Initiative Against Transnational Organized Crime
Avenue de France 23
Geneva, CH-1202
Switzerland
www.globalinitiative.net

ЗМІСТ

Передмова	1
Методологія	3
Новий ринок внаслідок війни	4
Чого люди хочуть: тенденції попиту	6
Розквіт «солей»	7
Легалізація канабісу: можливе вирішення проблеми ПТСР?	8
Дешеві синтетичні опіоїди	10
Що люди отримують: тенденції пропозиції	11
Героїн: прогульник з великої літери	11
Кокаїн і канабіс: пропозиція відновлюється із переформатуванням шляхів постачання	13
Переорієнтація у постачанні синтетичних стимуляторів	18
Монополія на синтетику? Зліт «Хімпрому»	24
Висновки і рекомендації	27
Примітки	29

ВІД БАЧЕННЯ ДО ДІЇ: ДЕСЯТИЛІТТЯ АНАЛІЗУ, ЗЛАМУ ВКОРІНЕНИХ ПРАКТИК ТА ПРОТИДІЇ

Глобальна ініціатива проти транснаціональної організованої злочинності була заснована 2013 року. Її бачення полягало в мобілізації глобального стратегічного підходу до боротьби з організованою злочинністю шляхом зміцнення політичної прихильності до вирішення цієї проблеми, створення аналітичної бази даних про організовану злочинність, зламу вкорінених практик кримінальних економік і розвитку мереж протидії в постраждалих громадах. Десять років по тому загроза організованої злочинності є більшою, ніж будь-коли раніше, і тому вкрай важливо продовжувати діяти, створюючи скоординовану глобальну відповідь на цей виклик.

ПЕРЕДМОВА

Російське вторгнення в Україну в лютому 2022 року порушило маршрути наркотрафіку через країну, внаслідок чого наркоторговці були змушені шукати альтернативні шляхи. Війна, що триває, також створила новий попит на певні категорії наркотиків, насамперед синтетичні, які можуть допомогти споживачам полегшити наслідки стресу і психологічних травм, пов'язаних із життям у зоні конфлікту. Цей звіт аналізує взаємопов'язані зміни у попиті та пропозиції, відстежуючи нові тенденції. Водночас він приділяє особливу увагу «Хімпрому» - великій транснаціональній злочинній організації, яка, як видається, використовує зміни в динаміці ринку нелегальних наркотичних речовин, аби встановити монополію на продаж синтетичних наркотиків в Україні.

Пропонований звіт визначає основні тенденції у попиті та пропозиції, а також окреслює ширші наслідки цих процесів.

Тенденції у попиті:

- Як повідомляється, як цивільні, так і військові на лінії фронту вживають канабіс, часто в поєднанні з синтетичними стимуляторами. Доступ до наркотиків іноді полегшують медичні заклади. Крім того, з'явився чорний ринок синтетичних опіоїдів, зокрема метадону та субутексу (бупренорфіну). У цьому контексті героїн, ціна на який 2023 року особливо зросла, значною мірою замінюється метадоном та іншими синтетичними опіоїдами.
- Також зростає вживання синтетичних катинонів, таких як альфа-PVP (альфа-піролідінопентіофенон, також відомий як «флакка») і мефедрон (4-метилметкатинон, 4MMC), особливо серед молодих людей, які шукають порятунку від стресу і психологічних травм, спричинених війною.¹ Значно зросла кількість госпіталізацій через психотичні розлади та ниркові ускладнення внаслідок зловживання дизайнерськими наркотиками, відомими як «солі».
- Легалізація в Україні медичного канабісу, схвалена в грудні 2023 року, матиме велике значення в контексті зусиль держави, спрямованих на подолання викликів для психічного здоров'я громадян, що виникли внаслідок війни.² Однак залишаються питання, пов'язані з регулюванням ринку, потенційним перевиробництвом та домінуванням нелегальних каналів постачання сортів з високим вмістом тетрагідроканабінолу (ТГК), основного психоактивного компонента канабісу.

Тенденції у пропозиції:

- До російського вторгнення Україна, і зокрема Одеса, слугувала ключовим транзитним вузлом для східноєвропейського кокаїнового трафіку. Однак закриття Одеського порту через воєнні дії порушило імпорт саме кокаїну, що призвело до тимчасового зниження пропозиції та зростання роздрібною ціни. Проте вже починаючи з травня 2023 року ціни знову почали знижуватися, що свідчить про збільшення пропозиції внаслідок перенаправлення потоків незаконного обігу через Західну Україну.

- Синтетичні стимулятори, зокрема альфа-PVP та мефедрон, стають дедалі доступнішими в Україні. Ціни на них залишаються відносно низькими, що робить ці речовини привабливими для споживачів. Крім того, виробництво та незаконний обіг синтетичних наркотиків стають дедалі технологічнішими, що свідчить про залучення до цього процесу організованих груп та досвідчених «кухарів».
- За повідомленнями деяких експертів, «Хімпром», транснаціональна злочинна організація, що діє в Росії, Білорусі, Україні та Казахстані, з початком війни розширила свій вплив в Україні. Як повідомляють, синдикат має вплив на деяких українських високопосадовців та правоохоронців, які забезпечують захист і постачання наркотиків по всій країні, в тому числі на лінію зіткнення.

У липні 2023 року поліція Києва викрила лабораторію з виробництва метадону. Цей наркотик набув значної популярності на чорному ринку України після російського вторгнення. Фото: Національна поліція України

З огляду на ці зміни в попиті та пропозиції, еволюція нелегального нарколандшафту в Україні у воєнний час має значні політичні наслідки для державних і приватних зацікавлених сторін, включно з правоохоронними органами та працівниками охорони здоров'я. Поява нових маршрутів незаконного обігу вимагає стратегічного перегляду операцій митниці та прикордонників, а також підкреслює необхідність посилення міжнародної співпраці з метою покращення виявлення різних речовин. Особливе занепокоєння викликає помітне зростання ринку синтетичних наркотиків.³ Ініціативи зі зменшення шкоди повинні адаптуватися до таких викликів, зокрема, шляхом проведення тренінгів для всіх зацікавлених сторін, включно з людьми, які мають досвід вживання наркотиків. Водночас необхідно визначити пріоритетність спеціальних дослідницьких ініціатив, спрямованих на подолання значних прогалів у розумінні хімічного складу та довготривалих ефектів таких речовин, як альфа-PVP та мефедрон, у тому числі шляхом підвищення спроможності правоохоронних органів чітко ідентифікувати та диференціювати речовини, під час вирішення таких проблем, як виявлення солей, замаскованих під амфетамін. Збільшення кількості вилучень прекурсорів підкреслює важливість дослідження потенційного переходу від дрібномасштабного до великомасштабного виробництва синтетичних стимуляторів, передусім у співпраці з міжнародними партнерами, з метою ефективного підриву діяльності таких організацій, як «Хімпром».

Методологія

Аналіз, викладений у цьому звіті, ґрунтується на змішаному дослідницькому підході, який складався з трьох етапів. На першому етапі проводилося кабінетне дослідження, яке передбачало збір та аналіз офіційних документів, оприлюднених українськими правоохоронними органами, а також повідомлень українських та англійських ЗМІ про діяльність поліції.

Другий етап полягав у проведенні кількісних запитів до баз даних щодо оптових і роздрібних цін на наркотики та обсягів вилучених наркотичних речовин. Ці дані були надані Європейським моніторинговим центром з наркотиків та наркотичної залежності (EMCDDA) та Управлінням ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) і охоплюють період з 2017 по 2022 рік. Вони були використані для створення контексту та відстеження змін у перший рік війни. Щоб заповнити прогалини в отриманих кількісних показниках, GI-TOC збрала інформацію про ціни на наркотики на роздрібному рівні, отримавши доступ до відповідних Telegram-каналів та шляхом опитування вуличних дилерів і споживачів наркотичних речовин.⁴

На третьому етапі для підтвердження інформації, отриманої на попередніх стадіях, та з огляду на обмежене висвітлення тенденцій розповсюдження наркотиків у більшості опрацьованих джерел, були проведені напівструктуровані інтерв'ю з українськими експертами, які представляють різні організації та сфери професійної діяльності. Ці інтерв'ю відбулися в період з лютого по липень 2023 року і охопили представників розвідувальних служб, митних органів, підрозділів національної поліції з боротьби з наркозлочинністю, місцевих відділів поліції, засобів масової інформації, медичних закладів, неурядових організацій (НУО) та споживачів наркотичних речовин.

Щоб забезпечити послідовність у процесі збору інформації, польові дослідники користувалися допоміжним опитувальником, який містив ключові питання та теми.

НОВИЙ РИНОК ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

До вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року в країні існував розгалужений і стабільний ринок нелегальних наркотичних речовин, який грав роль великого транзитного вузла наркотрафіку до Західної Європи та був потужним споживчим сегментом, зокрема, героїну, що постачався з Росії.⁵ Одеський порт був основним пунктом ввезення кокаїну з Латинської Америки та прекурсорів з Китаю, що сприяло появі внутрішнього виробництва синтетичних наркотиків.⁶ Зусилля держави з контролю цього ринку мали обмежений успіх, оскільки наркаторговці використовували інноваційні методи конспірації, а корумповані чиновники, як повідомляється, переважно запліщували очі на їхню діяльність.⁷

Усе це означало, що хоча російське вторгнення завдало серйозного удару по структурі та функціонуванню української наркоекономіки, перебої в її роботі були нетривалими. Український ринок нелегальних наркотичних засобів був великий, а наркаторговці - добре організовані, що дозволило їм швидко знайти обхідні шляхи для вирішення логістичних проблем, найбільш значущими з яких були закриття Одеського порту (через російську блокаду) і кровопролитне протистояння на динамічній лінії фронту на сході країни, що виявилось серйозним стримуючим фактором для потоків героїну з Росії.

До середини 2023 року почали з'являтися ознаки появи нової моделі українського ринку наркотиків. Зміни логістичної мапи частково продиктували певні зрушення: зокрема після зникнення героїну його місце посіла синтетика, а сухопутний маршрут з Румунії до Західної України перетворився на канал постачання кокаїну.

Але це ще далеко не вся картина. Війна принесла народу України неймовірні страждання, градус стресу і накопичення психологічних травм зріс до надзвичайного рівня. Обстріли українських міст російськими ракетами та безпілотниками тримають мільйони цивільних у постійному страху та скрутті, а бійці на передовій беруть участь в одному з найбільш інтенсивних та кровопролитних механізованих конфліктів з часів Другої світової війни. В умовах такої невизначеності молоді люди в містах бачать, що їхні плани на майбутнє опинилися під загрозою, і, очевидно, відчайдушно прагнуть відволіктися хоч на кілька годин у нічних клубах і барах.

Усе це призвело до того, що люди шукають розраду в споживанні кількох різних видів наркотиків, кожен з яких відрізняється за своїми ефектами та ступенем шкоди. Хоча ці наркотики можуть забезпечити споживачеві тимчасове полегшення і втечу від щоденних жахів війни, вони також становлять колосальну небезпеку для нього самого і країни в цілому. Від Афганістану до В'єтнаму, історія знає безліч прикладів того, як конфлікт підживлює вживання наркотиків, яке може тривати десятиліттями після припинення бойових дій, посилюючи залежність, рівень насильства та нестабільності в суспільстві, а також розширюючи можливості наркаторговців.⁸

Вторгнення Росії в Україну спричинилося до короточасних перебоїв із постачанням на українському ринку нелегальних наркотичних засобів, але наркоторговці швидко знайшли нові способи підтримання наркоекономіки. © *Sergei Supinsky/AFP via Getty Images*

Як засвідчує цей звіт, багато з перших ознак виникнення такої ситуації спостерігаються в Україні вже сьогодні, що робить життєво важливим спрямувати зусилля та енергію на боротьбу з нелегальною торгівлею наркотиками в регіоні. Якщо не вжити заходів, наслідки цього трансформаційного періоду в українській нелегальній наркоекономіці - зокрема, поява нових психоактивних речовин - даватимуться взнаки десятиліттями і можуть підірвати зусилля країни, спрямовані на відродження та відбудову в постконфліктний період, коли він урешті-решт настане.

У першому розділі звіту розглядається, як війна призвела до появи нових моделей споживання наркотиків, адже люди шукають розради від суворих реалій конфлікту. В цьому контексті широко використовуються канабіс, солі, вуличний метадон, синтетичні опіюїди та легальні наркотики, які становлять серйозні та різнобічні ризики для здоров'я. Очікувана легалізація медичного канабісу, зокрема для лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР), вказує на більш нюансовану, але потенційно проблематичну роль наркотиків у майбутньому країни.

З'ясувавши ці передумови, автор звіту переходить до аналізу динаміки пропозиції на ринку наркотиків в Україні, що охоплює кокаїн, канабіс, синтетичні стимулятори та опіюїди. У ньому розглядаються наслідки порушення маршрутів постачання, поява нових схем незаконного обігу та адаптація методів виробництва у відповідь на несприятливі обставини. Як засіб відстеження рівня пропозиції розглядається статистика правопорушень, пов'язаних з наркотиками, та динаміка цін на наркотичні засоби.

Далі звіт досліджує складну мережу з виробництва і торгівлі синтетичними наркотиками, налагоджену в Східній Європі та Центральній Азії злочинною організацією «Хімпром», діяльність якої викликає занепокоєння, зважаючи на вплив цієї структури, її зв'язки з високопосадовцями та ширші безпекові загрози.

Звіт завершується висновками, покликаними допомогти фахівцям, зайнятим у сфері безпеки та зменшення впливу негативних наслідків конфлікту в Україні, краще зрозуміти складний взаємозв'язок між незаконним обігом наркотичних засобів і вживанням наркотиків, стресом і психологічними травмами серед населення. З цією метою звіт формулює рекомендації, зокрема щодо покращення прикордонного контролю, а також стосовно ширшого розуміння ситуації з вживанням психоактивних речовин як реакції на психологічні наслідки війни.

ЧОГО ЛЮДИ ХОЧУТЬ: ТЕНДЕНЦІЇ ПОПИТУ

До 2022 року ринок нелегальних наркотиків в Україні був цілком сформований і диверсифікований: канабіс, стимулятори амфетамінового ряду (САР) та нові психоактивні речовини (НПР) були трьома найпоширенішими рекреаційними наркотиками, зокрема для зняття стресу, а у випадку з канабісом - для релаксації.⁹

Однак російська агресія, як видається, сильно вплинула не тільки на схеми постачання наркотиків, але й на мотивацію до їхнього вживання. Війна Росії проти України призвела не лише до тисяч смертей і каліцтв та руйнування цивільної інфраструктури, але й завдала менш очевидної шкоди українцям. Військові та цивільні однаково зазнали сильного стресу і психологічних травм, спричинених війною, від жахливого досвіду на передовій до страху перед ракетними обстрілами посеред ночі.

Наркаторговці не забарилися з освоєнням цього ринку, і нині наркотики широко доступні навіть на лінії фронту. Наприклад, у військовому госпіталі в Донецькій області військові, судячи з усього, мають доступ до «будь-якої наркоти», яка постачається в пункти видачі на території медичного закладу.¹⁰ Як розповів журналісту один військовий, який перебував на лікуванні: «Лише натякніть, я можу дістати що завгодно».¹¹ За словами місцевого фахівця з питань безпеки, якщо на лінії зіткнення й існує мережа постачання наркотиків, це тільки через медичні заклади, де наркотики доступні і є можливість їх розповсюджувати.¹² На відміну від кризи 2014 року, наразі є небагато доказів вживання опіоїдів на передовій, де більшість військових шукають передовсім релаксанти (наприклад, продукти канабісу), а також стимулятори, зокрема солі.¹³

Хоча з початку вторгнення 2022 року проводилося не так вже й багато досліджень та опитувань стосовно поширеності проблеми споживання наркотиків, поодинокі вивчення громадської думки, ініційовані

місцевими неурядовими організаціями, аналіз публічних обговорень та польові дослідження, проведені 2023 року Глобальною ініціативою проти транснаціональної організованої злочинності (GI-TOC), висвітлили кілька нових тенденцій у попиті на наркотики в Україні під час війни.

У вересні 2022 року Державне бюро розслідувань України викрило лабораторію в Чернівецькій області, яка займалася виробництвом амфетаміну у промислових масштабах. Фото: Державне бюро розслідувань

Розквіт «солей»

Згідно з Глобальним індексом організованої злочинності за 2023 рік, ринок синтетичних наркотиків в Україні зазнав найзначнішого розширення серед усіх ринків наркотиків. Порівняно з Індексом за 2021 рік ринок зріс на 4,50 пункти, що насамперед пов'язано з наслідками триваючої війни.¹⁴ У рамках цієї тенденції особливо тривожним є сплеск вживання нових психоактивних речовин (НПАР). За повідомленнями, ці синтетичні стимулятори, також відомі як солі, і, зокрема, препарати класу синтетичних катинонів (такі як альфа-PVP і 4MMC), набувають дедалі більшого поширення, особливо серед молодих споживачів у віці 14-16 років, які вживають їх не лише в рекреаційних цілях, але й для зняття стресу та пом'якшення наслідків психологічних травм, спричинених війною.¹⁵ Як повідомляється, серед українських і російських військовослужбовців також спостерігається високий рівень споживання солей, часто в поєднанні з алкоголем. Військові та фахівці з охорони громадського здоров'я, які спілкувалися з GI-ТОС, висловили свою стурбованість цією тенденцією.¹⁶ Під час мобілізації призовників фактично не перевіряли на наркозалежність, і хоча деякі з них могли принести свою залежність на передову, інші підхопили цю звичку вже під час перебування в зоні бойових дій.¹⁷

Солі можна вживати як ін'єкційним шляхом, так і курити. Молоді споживачі, як правило, їх курять, тоді як опіатні наркозалежні зі стажем переважно вживають їх ін'єкційно.¹⁸ Згідно з даними опитувань користувачів, альфа-PVP здебільшого вживають, щоб «втекти від реальності», і йому зазвичай надають перевагу перед іншими синтетичними стимуляторами, такими як амфетамін, метамфетамін та МДМА (екстазі), через його інтенсивнішу дію та порівняно низьку вартість у співвідношенні ціна-якість.¹⁹ У середовищі споживачів ін'єкційних наркотиків солі відомі своїм сильним миттєвим ефектом, який часто називають «приход», що, на відміну від ін'єкційного метамфетаміну, швидко перетворюється на психологічний дискомфорт, включаючи підвищену параною та сильний потяг до отримання нових доз. Багато дорослих споживачів наркотиків звертаються до солей як до замітника стимуляторів амфетамінового ряду (САР) через «ностальгію» за різновидом метамфетаміну, що виготовляється кустарним способом у домашніх умовах, відомим під назвою «первітин» або «вінт».²⁰

За словами експертів зі зменшення шкоди в Україні, стрес і психологічні травми, пов'язані з війною, змушують молодих споживачів курити до 5 грамів на день, а наркозалежних зі стажем - вживати солі щогодини, доки не закінчаться запаси.²¹ За словами одного з опитаних експертів, щойно це трапляється, вони одразу ж починають шукати нову дозу, і якщо не можуть дозволити собі її придбати, знаходять місця закладок і крадуть наркотики, призначені для інших споживачів.²²

Наслідки вживання солей токсичніші, порівняно із САР. Безпосередні ризики для здоров'я включають підвищену частоту абсцесів, пов'язаних виключно із вживанням солей, а також прогресуючу втрату ваги і виснаження організму. Солі також мають серйозний негативний вплив на розумову діяльність, а дослідження свідчать про помітний негативний вплив на соціальну поведінку споживачів.²³ Крім того, вживання солей спричиняє психологічний дистрес та має інші негативні наслідки для здоров'я, причому основною причиною госпіталізації серед споживачів є ниркові ускладнення.²⁴

Одночасно зі збільшенням вживання солей знизилася доступність лікування: понад 60 приватних клінік у Києві та його околицях закрилися одразу після вторгнення. Респондент, який працює в державному закладі замісної терапії в Україні, розповів, що станом на липень 2023 року там лікувалося від наркозалежності вдвічі більше пацієнтів, ніж до початку війни.²⁵ Переповненість державних установ змушує волонтерські організації та дорогі приватні реабілітаційні центри брати на себе більшу частину відповідальності. Крім того, нещодавня хвиля самогубств, пов'язаних із вживанням солі, у столиці України, свідчить про те, що український уряд докладає недостатньо зусиль для профілактики та подолання цієї проблеми.²⁶

Легалізація канабісу: можливе вирішення проблеми ПТСР?

З початком війни вживання канабісу зросло, насамперед серед військових. Повідомляється, що сильнодіючі сорти широко вживаються військовослужбовцями на передовій, і, за словами джерел, які ночували разом з ними в окопах, бійці часто поєднують канабіс із синтетичними стимуляторами.²⁷ Але, на відміну від солей, вживання канабісу дедалі більше допускається громадськістю та офіційними особами, причому багато хто посилається на його терапевтичний ефект у боротьбі з ПТСР, що може стати серйозним викликом для медичних працівників в Україні в найближчому майбутньому. Наприкінці 2022 року Міністерство охорони здоров'я України повідомило, що 57% населення перебуває під загрозою розвитку довготривалих психологічних станів, пов'язаних з війною,²⁸ а дослідження, проведене у квітні 2023 року, показує, що тисячі українських військовослужбовців та цивільних осіб наразі страждають від наслідків посттравматичного стресового розладу.²⁹ Згідно з науковими дослідженнями, постраждали від ПТСР, які вживають канабіс, мають у 2,5 рази більше шансів на одужання.³⁰

Зараз, коли медичний канабіс стає популярною темою в Україні та світі, в українському парламенті, схоже, формується консенсус щодо того, що він може стати в пригоді під час лікування ПТСР та інших психічних розладів, пов'язаних з війною.³¹ У грудні 2023 року український парламент ухвалив у другому читанні законопроект про легалізацію медичного канабісу.³² Законопроект, підтриманий 248 членами парламенту, наразі чекає на підпис Президента Зеленського, щоб стати законом.³³

Слід зауважити, що ця значна трансформація офіційного ставлення до канабісу відбулася лише трохи більше, ніж за два роки. Ще 2020 року низка опитувань, проведених незалежними дослідницькими центрами, показала, що переважна більшість населення України підтримує легалізацію канабісу в медичних цілях, але коли 2021 року відповідний законопроект потрапив до парламенту, його підтримали лише 80 народних депутатів, а відтак його не вдалося ухвалити.³⁴ Зараз на дворі 2023 рік, і уряд прийняв рішення підтримати початковий законопроект.³⁵

Протестувальники вимагають реформування наркополітики в Україні під час так званого «Конопляного маршу» біля Офісу Президента в Києві 2020 року. © Pavlo Gonchar/SOPA Images/LightRocket via Getty Images

Законопроект розмежує вирощування та розповсюдження медичного канабісу та промислових конопель. Він також підвищує допустимий рівень вмісту ТГК з 0,08% до 0,3% від сухої ваги для медичного канабісу, який вирощуватимуть лише з офіційно затвердженого насіння під суворим наглядом держави. Законопроект також має на меті захистити місцевих виробників, пропонуючи обмежити імпорту легального канабісу в Україну принаймні до 2028 року. Виняток становлять коноплі садівницького та наукового призначення, а також лікарські препарати, отримані з канабісу.³⁶ Хорватія, Чехія та Польща вже ухвалили подібні законодавчі норми, з тією лише різницею, що більшу частину канабісу потрібно імпортувати з-за кордону.³⁷ Натомість український уряд розглядає легалізацію канабісу в комплексі із потребою захистити інтереси місцевих виробників і використовує закон для максимального обмеження імпорту.³⁸ Тим не менш, може знадобитися ще кілька років для того, щоб після ухвалення нового закону вирощування канабісу в Україні почало розвиватися, і це може створити можливості для імпорту-експорту як для місцевих, так і для міжнародних виробників, які прагнуть збалансувати попит і пропозицію, особливо в перші роки існування українського ринку.³⁹ Окрім того, вплив легалізації на культивування важко оцінити, але ризики перевиробництва та використання ліцензованих ферм для вирощування канабісу як для зовнішнього, так і для внутрішнього нелегального ринку цілком реальні, про що свідчить досвід Північної Македонії.⁴⁰

Легалізація канабісу для медичного використання, безумовно, змінить відносно стабільну картину в Україні, яка складається з коливань місцевої пропозиції та зростаючого попиту як серед цивільного населення, так і серед військовослужбовців.⁴¹ Водночас малоімовірно, що легальний канабіс замінить нелегальні поставки, головним чином через те, що дозволена законом гранична концентрація ТГК є відносно низькою і може бути недостатньою для задоволення потреб споживачів рекреаційного канабісу в Україні. Про це свідчать дані про ціни, зібрані GI-ТОС у травні та червні 2023 року, з яких випливає, що попитом користується канабіс із вмістом ТГК набагато вищим, ніж передбачений новим законопроектом. У таблиці нижче наведено чотири найпоширеніші сорти канабісу, виявлені GI-ТОС у вуличному продажі. В усіх них дуже високий вміст ТГК (22% і більше) і вони мають не лише розслаблюючий ефект, що ідеально підходить для лікування ПТСР, але й заряджають енергією та викликають почуття бадьорості. Передусім це стосується таких сортів, як Super Lemon Haze (вміст сативи 70%) та Amnesia Mac Ganja (вміст сативи 80%).⁴²

СОРТ	ЦІНА ЗА ГРАМ	СКЛАД	ВРОЖАЙНІСТЬ на закритому ґрунті (Г/М2)	ПЕРІОД Цвітіння (ТИЖНІ)	ВМІСТ ТГК	ОСНОВНІ ЕФЕКТИ
Super Lemon Haze	12 Євро	70% сатива 30% індика	600–800	10–12	25%	Піднімає настрій і мотивує (показано для медичного застосування, особливо при стресі, депресії та втомі)
Runtz Punch	7 Євро	70% індика 30% сатива	500–600	7–8	27%–29%	Розслаблює, ідеально підходить для лікування тривожних станів
Amnesia Mac Ganja	8 Євро	80% сатива 20% індика	450–500	10–11	22%	Ейфорія (показаний для медичного застосування, особливо при стресі, депресії та тривожності)
Auto Gagarin Feminized	12 Євро	75% індика 25% сатива	500	10	31%	Сертифікований медичний сорт, який призначають при безсонні, стресі, панічних атаках, певних видах болю та запаленнях

МАЛЮНОК 1 Сорти канабісу, доступні на чорному ринку в Україні станом на липень 2023 року.

Іншими словами, з новим законом, який дозволить місцеве виробництво медичного канабісу з вмістом ТГК лише до 0,3%, незрозуміло, чи зможе Україна регулювати ринок і просувати легальний канабіс як засіб для подолання ПТСР. Це особливо актуально, оскільки значна частина споживачів, ймовірно, покладається на нелегальні канали постачання, щоб задовольнити потребу в сильнодіючих сортах, зокрема канабісу сатива, з рекреаційною та терапевтичною метою. Досвід інших країн, де канабіс легалізований вже багато років тому, свідчить про наявність певних ризиків. Наприклад, у Канаді, попри легалізацію, незаконні наркоторговці досі контролюють значну частку ринку канабісу в країні.⁴³ Таким чином, якщо проблеми з повним переходом ринку з нелегальних каналів на легальні зберігаються в умовах Канади, країни з набагато сильнішою політичною базою та набагато довшим періодом формування державної політики, ніж в Україні, ефективність зусиль з легалізації в Україні потребуватиме ще більшої уваги.

Дешеві синтетичні опіоїди

Попри широке розповсюдження, канабіс та солі - не єдині речовини, які допомагають впоратися зі стресом і психологічними травмами. Опіоїди так само не втрачають популярність, за винятком хіба що героїну, доступність (і вживання) якого, як повідомляється, знизилася з кінця 2021 року.⁴⁴

Опитування, проведені до лютого 2022 року, показують, що на зміну героїну в Україні прийшли різноманітні синтетичні опіоїди,⁴⁵ і ця тенденція підтверджується іншим опитуванням у зв'язку із вживанням наркотиків, проведеним наприкінці 2022 року в Сумській, Дніпропетровській, Київській областях та в Криворізькому районі Дніпропетровської області. За даними обох опитувань, широко поширене вживання вуличного метадону, а також інших синтетичних опіоїдів, таких як субутекс (бупренорфін) і налбуфін, та інших легально доступних наркотиків, таких як лірика (прегабалін), димедрол (дифенгідрамін) і бензодіазепіни.⁴⁶ Це протисудомні, знеболюючі та анксиолітичні препарати, які в середньому вживають 10% споживачів метадону.⁴⁷ В Україні їх можна отримати без рецепта, але, скажімо, у Великій Британії вони відносяться до наркотиків класу С, що означає, що їх виробництво, зберігання або продаж карається позбавленням волі строком до 14 років.⁴⁸

Ці речовини широко використовуються в Україні не за призначенням. За словами високопосадовця з Одеси, споживачі прегабаліну в Україні приймають у 20 разів більше рекомендованої добової дози.⁴⁹ Така тривожна практика може мати значні наслідки для здоров'я людини, зокрема пригнічення центральної нервової системи, а в поєднанні з алкоголем або іншими опіоїдами - потенційно смертельну інтоксикацію.⁵⁰

Цивільні споживачі здебільшого отримують наркотики для легального медичного застосування від клієнтів центрів замісної терапії, які перепродають їх у точках, завчасно узгоджених у месенджері Telegram. Як повідомляється, це пов'язано з тим, що багато споживачів наркотиків бояться відвідувати лікувальні центри через загрозу переслідування з боку поліції та служб безпеки, а також через соціальну стигматизацію наркоманів.⁵¹

Цілком ймовірно, що певну роль у зростанні попиту на синтетичні опіоїди відіграє також фактор ціни. За деякими даними, внаслідок значного дефіциту пропозиції ціна на героїн зросла до 90-100 євро за грам. Натомість його заміники відносно дешеві і їх легше дістати, що робить їх привабливішими, особливо з огляду на високі дози, які застосовуються для ін'єкцій або куріння (6-8 міліграмів бупренорфіну і 25-100 міліграмів метадону на одну дозу).⁵²

ЩО ЛЮДИ ОТРИМУЮТЬ: ТЕНДЕНЦІ ПРОПОЗИЦІЇ

Попередній розділ показав, що вплив російської агресії на звички вживання наркотиків в Україні був багатогранний і різноплановий. Війна поглибила зміни в попиті на наркотики, які відбулися ще до вторгнення, як у випадку з опіоїдами та САР. Але зріла фаза війни також створила нову реальність вживання наркотиків, коли постачальники адаптують свої методи незаконного обігу до нових особливостей попиту, як у випадку із заміниками героїну, і водночас створюють нові, як у випадку із солями.

Героїн: прогульник з великої літери

За окремими оцінками, станом на 2020 рік 350 000 повнолітніх осіб в Україні, або 1,7% дорослого населення, вживали наркотики ін'єкційним шляхом, більшість з яких, найімовірніше, споживали героїн.⁵³ Проте вже у серпні 2023 року, згідно з опитуваннями наркозалежних осіб та українських правоохоронців, вуличний метадон та інші синтетичні опіоїди, схоже, витіснили героїн з ринку, адже він сприймається як щось дорожче.⁵⁴

Головною причиною такої зміни у попиті може бути обмеження пропозиції. Героїн та опій, вироблені в Афганістані, традиційно потрапляли на ринки України та Північно-Східної Європи двома основними шляхами: так званім «північним маршрутом» через Центральну Азію, а потім - Росію; або через Іран, Туреччину та Південний Кавказ, а потім - через Західні Балкани до Західної Європи.

Спершу Управління ООН з наркотиків і злочинності припускало, що російське вторгнення може потенційно послабити спроможність українських правоохоронних органів до ефективної боротьби з незаконним обігом наркотиків, що призведе до сплеску активності наркоторгівлі.⁵⁵ Однак наразі немає жодних доказів ескалації наркотрафіку на маршруті Центральна Азія - Росія, яким наркотики перевозили суходелом з Росії до східної України. І навпаки, цілком імовірно, що воєнні дії зробили наркоторгівлю надто ризикованою для її учасників. Це могло спонукати наркоторговців перенаправити потоки героїну, які раніше проходили через Україну, на альтернативні шляхи, зокрема, через Західні Балкани.

Виходячи з результатів досліджень Глобального індексу організованої злочинності за 2023 рік, це найбільш вірогідний сценарій, оскільки торгівля героїном видається стабільним, якщо не дедалі зростаючим кримінальним ринком у всьому Балканському регіоні.⁵⁶ Зменшення пропозиції героїну має наслідки для його доступності на місцях. Згідно з результатами опитувань наркозалежних осіб та вуличних дилерів, залишки героїну потрапляють в Україну з північного сходу, але лише у кристалічному вигляді. Потім його обробляють місцеві «кухарі».⁵⁷

Результати опитувань та дані про ціни, зібрані GI-ТОС в період з кінця 2022 року по серпень 2023 року, свідчать про те, що менш ніж за два роки героїн помітно зник з українського наркоринку, і хоча він залишається доступним, ціна на нього зросла з приблизно 25 євро за грам до 90-100 євро. Натомість пропозиція його замінників викликає дедалі більше занепокоєння в українській поліції; при цьому вживання вуличного метадону стає особливо помітним через його нижчу ціну (13 євро за дозу).⁵⁸ В такому контексті, якщо динаміка вживання героїну показувала стійку тенденцію до зниження ще 2021 року,⁵⁹ російське вторгнення могло лише посприяти цьому, оскільки особи, які раніше вживали героїн, втратили можливість його діставати або дозволити собі купувати його.

Пляшки з метадоном знищують під час поліцейської операції в Криму. Чорний ринок метадону, який витіснив героїн, суттєво виріс після російського вторгнення. © Yuriy Lashov/AFP via Getty Images

Війна також вплинула на спосіб надання альтернатив. Особливо показовим є ситуація з метадоном, яка свідчить про перехід до нелегального виробництва. Легально отриманий метадон, який становив основну частину пропозиції до вторгнення, потрапляє на чорний ринок безпосередньо від клієнтів центрів замісної підтримувальної терапії, які потім продають його іншим споживачам. Наприклад, у липні 2023 року поліція Києва викрила та припинила діяльність двох груп метадонових дилерів з мільйонними оборотами. Під час обшуків у помешканнях учасників угруповання поліція вилучила підготовлений до продажу метадон, електронні ваги, мобільні телефони, сім-картки та готівку, що свідчить про високий рівень організованості угруповання.⁶⁰

Бупренорфін, опіоїд, який використовується для замісної терапії та продається під торговою маркою «Субутекс», також нещодавно почав з'являтися на чорному ринку в Києві. За даними Державного бюро розслідувань (ДБР), донедавна основними регіонами збуту були західні області - Чернівецька, Івано-Франківська та Закарпатська, куди він потрапляв з центрів замісної терапії Західної Європи.⁶¹ Станом на серпень 2023 року доза (яка складається з однієї таблетки та очних крапель для розведення речовини для ін'єкцій) продавалася на вулицях за 20 євро, її ховали в задалегідь узгоджених у месенджері Telegram місцях закладок.⁶² За інформацією з кримінальних джерел, поставки бупренорфіну надходять в країну з Румунії через прикордонний перехід Сірет-Тереблече в Чернівецькій області.⁶³

Однак більшу частину поставок замінників опіоїдів забезпечують мережі наркоторгівців, які виготовляють метадон у підпільних лабораторіях в Україні. У травні 2023 року завдяки річному розслідуванню, яке проводила прокуратура Дніпра у співпраці з поліцією Києва та Службою безпеки України (СБУ), українські правоохоронці припинили діяльність мережі наркоторговців метадоном, яка діяла на осі Одеса-Вінниця-Київ у центральній частині України.⁶⁴ Досудове розслідування встановило, що до складу злочинної групи входили родичі та близькі знайомі, кожен з яких відіграв певну роль в структурі організації. Учасники діяли за спільним та скоординованим планом, періодично змінюючи свої операційні центри. Збут метадонону відбувався через заздалегідь обумовлені точки, а наркотики ховали в кущах біля автозаправної станції на трасі, що з'єднує Київ та Одесу. Дві таблетки дифенгідраміну були «бонусом» до кожної придбанної дози метадонону.⁶⁵

Кількома місяцями пізніше, у липні 2023 року, поліція ліквідувала масштабну метадонову лабораторію в Києві. Під час обшуків правоохоронці вилучили 142 кілограми готового до продажу метадонону та близько 150 кілограмів прекурсорів, а також спеціально обладнані приміщення з холодильниками для зберігання готової продукції, ємності для прекурсорів, пластикові ємності з рідкими реактивами, ваги та пакувальні матеріали.⁶⁶

Українська поліція вилучила метадон та прекурсори на суму 1,4 мільйона доларів США під час обшуку в підпільній лабораторії в Києві, липень 2023 року. Фото: Telegram-канал поліції Києва

Кокаїн і канабіс: пропозиція відновлюється із переформатуванням шляхів постачання

Нещодавні дослідження GI-ТОС показали, що російське вторгнення мало руйнівний вплив на виробництво канабісу і незаконний обіг кокаїну на уражених маршрутах, і наркоторговці були змушені шукати альтернативні шляхи для ввезення наркотиків у регіон.⁶⁷

До вторгнення Україна була основним транзитним хабом для східноєвропейського кокаїнового трафіку, передусім через Одеський порт. У 2010-х роках він перетворився на важливий вузол переміщення кокаїну, переважно з Латинської Америки, а наркоторговці активно використовували його стратегічне розташування на північно-західному узбережжі Чорного моря. З логістичної точки зору, Одеський порт є ідеальним транзитним пунктом, який з'єднує його з материковою частиною України та наземними мережами Центральної і Південно-Східної Європи. До вторгнення партії кокаїну регулярно надходили до порту, а потім

автотранспортом через Румунію та Польщу потрапляли на споживчі ринки Східної, Центральної та Західної Європи.⁶⁸ Так, в результаті трьох окремих операцій, проведених у 2019-2020 роках, українські правоохоронці виявили загалом 429 кілограмів кокаїну в контейнерах з бананами, які надійшли з латиноамериканських портів.⁶⁹

Попри широку доступність, кокаїн завжди вважався в Україні елітним наркотиком, середня роздрібна ціна на який 2021 року становила 120 євро за грам, що трохи вище, ніж на більших ринках Західної Європи.⁷⁰ Внаслідок вторгнення ціни тільки зросли, оскільки українська влада призупинила роботу Одеського порту у відповідь на бойові дії російських військ, що призвело до припинення роботи контейнерного терміналу. Дефіцит прямого імпорту з Латинської Америки призвів до зростання роздрібних цін на кокаїн.⁷¹ Дані, зібрані в період з листопада 2022 року по липень 2023 року, показують, що вартість грама в цей період у середньому становила 140-150 євро (зростання на 16-25%) у центральній та північно-західній Україні, а в Одесі сягала навіть 170 євро (зростання на 41%).⁷²

Однак, за словами високопоставлених співробітників Департаменту боротьби з наркозлочинністю української поліції та СБУ, у червні та липні 2023 року після початкового періоду спаду пропозиція кокаїну, схоже, знову зросла. Різке збільшення кількості поліцейських операцій, спрямованих на боротьбу з незаконним обігом кокаїну, після тривалої перерви внаслідок російського вторгнення також підтверджує слова українських правоохоронців про те, що кокаїн «повернувся на ринок».⁷³ Наприклад, у липні 2023 року поліція Києва заарештувала шістьох членів злочинного угруповання, які особливо активно продавали кокаїн «сотням клієнтів на місяць» у різних районах столиці, використовуючи для цього як заздалегідь узгоджені в Telegram пункти розміщення закладок, так і доставку через служби таксі.⁷⁴

Разом з тим, хоча виявлення кокаїну в період з травня по серпень 2023 року може свідчити про те, що наркотик знову широко доступний в Україні, часті випадки його вилучення можуть свідчити про покращення роботи правоохоронних органів. Іншими словами, поки що немає достатньої інформації, щоб зробити висновок, що відсутність вилучень у період між закриттям Одеського порту в лютому 2022 року і травнем 2023 року свідчило про брак кокаїну на українському ринку.

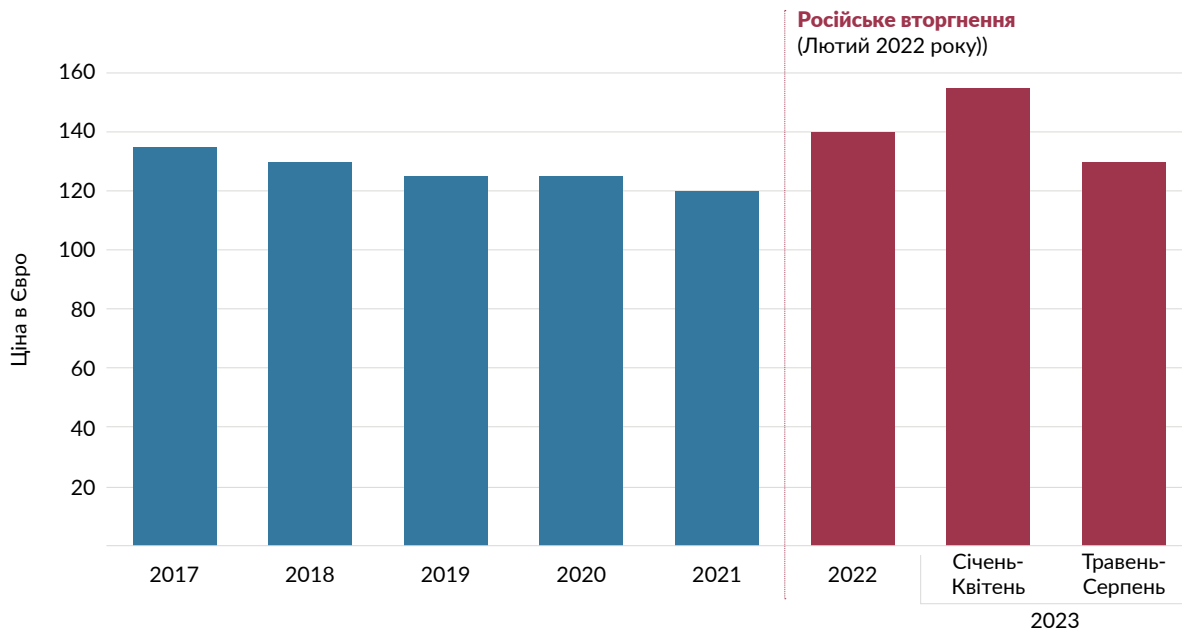
Тим не менш, дані про ціни, зібрані GI-TOC, схоже, підтверджують тезу про те, що «кокаїн повернувся» в Україну. У серпні 2023 року середня ціна за грам впала до 130 євро, що вказує на збільшення пропозиції та доступності, майже порівнянне з періодом до морської блокади.⁷⁵ Наведений нижче Малюнок 2 демонструє коливання цін у період з 2017 року по серпень 2023 року.

На додаток до звичної інформації про вилучення та арешти, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, деталі поліцейських операцій часто дозволяють зрозуміти, як наркоторговці пристосувалися до нових сценаріїв, змінивши маршрути та способи дій, включно із методами переховування.

За даними численних джерел, зараз кокаїн потрапляє в Україну через західні та південно-західні кордони Чернівецької, Закарпатської та Львівської областей, а потім переправляється до столиці, Києва, де наразі відбувається більшість випадків вилучення невеликих партій.⁷⁶ Наприклад, у липні 2023 року українська поліція ліквідувала

У серпні 2023 року українська поліція вилучила партію кокаїну вартістю 500 000 доларів США, ввезену до країни через Чеську Республіку. Фото: Національна поліція України

МАЛЮНОК 2 Середня роздрібна ціна кокаїну в Україні (в євро), з 2017 року по серпень 2023 року.

міжнародне наркогрупування, до складу якого входили українські поліцейські та митники, що займалося імпортом еквадорського кокаїну із Західної Європи та розповсюдженням його серед місцевих дилерів по всій Україні за ціною 45 000 доларів США за кілограм. Розслідування також показало, що до війни ця група займалася імпортом великих партій кокаїну через Одеський порт, а після закриття порту перемістила свою діяльність до кордону з Польщею.⁷⁷

МАЛЮНОК 3 Маршрути контрабанди кокаїну в Україні, станом на серпень 2023 року.

Однак, виходячи з інформації про поточні оптові ціни на кокаїн в Європі, закупівельна ціна в 45 000 доларів США за кілограм дозволяє припустити, що в цьому конкретному випадку українські наркоторговці діяли як місцеві дистриб'ютори, а не як брокери, що контролюють міжнародний канал поставок. Нещодавні дослідження у сфері незаконного обігу кокаїну свідчать, що вартість кілограма, придбаного безпосередньо у виробників у Латинській Америці європейськими наркоторговцями та брокерами, коливається від 10 000 до 15 000 доларів США. Ціна зростає залежно від поширення кокаїну в регіоні.⁷⁸

Схожу схему незаконного обігу було виявлено в серпні 2023 року, коли українська поліція ліквідувала мережу, відповідальну за ввезення кокаїну на суму до 450 000 доларів США на місяць з Чеської Республіки автомобілями через Словаччину та Польщу.⁷⁹ На Малюнку 3 показано маршрути незаконного обігу кокаїну в Україні станом на серпень 2023 року.

Схеми вирощування та незаконного обігу канабісу також спочатку порушилися, але згодом адаптувалися до умов воєнного часу. В Україні до вторгнення існувала широко поширена система виробництва канабісу, спрямована на задоволення потреб споживачів на внутрішньому ринку та в сусідніх державах.⁸⁰ Культивування відбувалося як у відкритому, так і в закритому ґрунті. 2019 року влада України вжила заходів для знищення близько 1,8 мільйона рослин у рамках боротьби з вирощуванням конопель на відкритому ґрунті.⁸¹ Тим часом вирощування в закритому ґрунті відбувалося в добре обладнаних теплицях з використанням систем крапельного зрошення, освітлення та опалення, що дозволяло збирати до трьох врожаїв на рік.⁸²

Однак суворі зимові температури, перебої в електропостачанні та дефіцит добрив негативно вплинули на врожай конопель в Україні. Ці негаразди призвели до скорочення загальної пропозиції канабісу, що спричинило значне зростання цін.⁸³ Такий стан справ контрастує з низькими цінами, які спостерігалися раніше. У 2020 і 2021 роках вартість грама канабісу, вирощеного в Україні на відкритому ґрунті, коливалася від 2 до 4 євро. Однак після російського вторгнення і до квітня 2023 року польові дослідження, проведені у Львові, Одесі та Києві, виявили помітне зростання ціни: зараз вона коливається від 4,50 до 6,50 євро за грам.⁸⁴ Вирощування конопель в Україні дедалі частіше ведеться на відкритому ґрунті, ніж на закритому, з короткими періодами цвітіння та більшою врожайністю, що, ймовірно, пов'язано з підвищенням попиту на сорти конопель з високим вмістом ТГК.

Матеріали двох нещодавніх поліцейських операцій дають уявлення про масштаби незаконного обігу канабісу в Україні. Так, у травні 2023 року, відстеживши незвичні переміщення біля житлового будинку в Києві, поліція виявила в одній із квартир теплицю з рослинами канабісу. Під час обшуку слідчі вилучили 50 пакунків з марихуаною, що значно перевищує середню кількість пакунків, які зазвичай вилучають під час типових поліцейських операцій. Крім того, слідчі виявили пристрої для куріння, насіння та добрива.⁸⁵ Місяць потому київська поліція заарештувала двох чоловіків за продаж канабісу, який вони у великому обсязі вирощували в одній зі столичних квартир. Під час обшуку правоохоронці вилучили кілька кілограмів конопель, а також добрива та обладнання для вирощування на закритому ґрунті.⁸⁶

В ході оперативних заходів у середині 2023 року поліція вилучила значну кількість канабісу з приватних помешкань у місті Києві. Фото: Національна поліція України (Київ)

Крім того, у травні-серпні 2023 року ціни на канабіс за грам зросли в середньому на 10 євро.⁸⁷ Але на відміну від характеру зростання, властивого першому року війни, яке тоді було зумовлене дефіцитом пропозиції,⁸⁸ цей сплеск можна пояснити вищими витратами на імпортоване насіння та вирощування на закритому ґрунті.

Як впливає з матеріалів поліцейських операцій, більшість вуличних дилерів в Україні не спеціалізуються на якомусь конкретному наркотику, а продають канабіс разом зі стимуляторами, щоб задовольнити попит споживачів на засоби для релаксації та стимуляції.⁸⁹ Наприклад, у квітні 2023 року поліція Києва заарештувала чоловіка, у якого виявили вісім різних видів наркотиків, зокрема канабіс, метадон, кокаїн, амфетамін та альфа-PVP.⁹⁰ За кілька місяців, у липні 2023 року, поліція Києва заарештувала вуличного дилера, в якого виявили півкілограма канабісу, а також смолу канабісу, амфетаміни та галюциногенні гриби. Пізніше розслідування показало, що дилер користувався послугами різних служб таксі для доставки наркотиків до місць закладок, попередньо узгоджених з клієнтами через Telegram.⁹¹

Однак, хоча наркодилери, які пропонують різноманітні наркотичні засоби, не є чимось незвичним у динаміці пропозиції, поліцейська операція, проведена в червні 2023 року, виявила, як українські наркодилери користуються новими можливостями, які виникли через війну, і переключилися також на торгівлю боєприпасами. 30 червня у Києві поліція заарештувала двох осіб, які займалися водночас продажем канабісу та боєприпасів. Під час обшуку було вилучено 101 кілограм конопель, а також гранату і близько 3 000 набоїв різного калібру, що більше схоже на зберігання з метою збуту, аніж для самозахисту. Один із двох заарештованих був давнім

знайомим правоохоронців, оскільки в минулому відбував покарання за торгівлю зброєю.⁹² Навіть зважаючи на те, що стрілецька зброя для самозахисту та охорони бізнесу доволі часто конфіскується під час операцій з перекриття наркотрафіку, вилучення великої кількості боєприпасів до автоматичних гвинтівок свідчить про причетність наркоторговців до відразу кількох кримінальних ринків.

Набої та канабіс, вилучені поліцією в Києві у червні 2023 року. Фото: Національна поліція України (Київ)

Альтернативні способи маскування

Частково у відповідь на посилення можливостей правоохоронних органів та з метою адаптації до нових реалій, створених війною, українські наркоторговці розробили нові способи маскування поставок на внутрішній ринок.

Наприклад, донедавна кокаїн в Україну здебільшого завозили морем безпосередньо з Латинської Америки, ховаючи в партіях тропічних фруктів, зокрема бананів. Однак у березні 2023 року київська поліція заарештувала кокаїнового дилера, який перевозив партію яблук, загорнутих у герметичну поліетиленову плівку. Коли поліцейські дослідили вантаж, вони виявили замість серцевини яблук маленькі пакуночки з кокаїном.⁹³

У місті Києві у березні 2023 року поліція виявила 2 кілограми канабісу, заховані в комп'ютері.
Фото: Національна поліція України (Київ)

Інші види наркотиків, зокрема продукти переробки канабісу та синтетичні наркотики, часто маскують під харчові вироби та імпортують в Україну найчастіше із Західної Європи та Північної Америки. У липні 2023 року поліція Києва перехопила відправлення зі Сполучених Штатів Америки, яке містило пакунки з цукерками, наповненими травою та смолою канабісу.⁹⁴

В інших виявлених випадках способи маскування передбачали широкий набір методів і шляхів - від схованок серед гуманітарної допомоги до автомобільних відсіків і комп'ютерних деталей, як, наприклад, у випадку з 2 кілограмами канабісу, знайдених у системному блоці комп'ютера, що належав киянину, який збував наркотики через поштову службу.⁹⁵

В місті Києві у березні 2023 року поліція виявила 2 кілограми канабісу, заховані в комп'ютері.
Фото: Національна поліція України (Київ)

Водночас, арешт у вересні 2023 року в Сумській області звичайних наркокур'єрів, найнятих для доставки кокаїну безпосередньо з Латинської Америки в Україну, свідчить про те, що «традиційні» методи незаконного обігу ще й досі також не вийшли з моди.⁹⁶

Зміни на ринку синтетичних стимуляторів

Перед російським вторгненням дані поліцейських операцій вказували на ознаки збільшення потужностей з виробництва синтетичних наркотиків в Україні: кількість лабораторій, ліквідованих українською владою, зростає з п'яти 2019 року до 67 2020-го. Хоча це зростання могло бути просто результатом підвищення ефективності роботи поліції, показник 2020 року досі залишається найвищим за кількістю ліквідованих лабораторій з виробництва амфетаміну в будь-якій країні, що свідчить про високий рівень обсягів виробництва, який, ймовірно, відповідає попиту на САР на місцевому ринку.⁹⁷

Коли почалося вторгнення на схід України, лабораторії, зокрема розташовані в Харкові та на Донбасі, тимчасово припинили роботу.⁹⁸ Це збіглося зі збільшенням кількості випадків виявлення підозрілих речовин у центральній та західній частинах країни, включно із Прикарпаттям на кордоні зі Словаччиною, Угорщиною та Румунією.⁹⁹

Угрупування «Двадцятівські»

У липні 2023 року високопосадовці Департаменту боротьби з наркозлочинністю української поліції та ДБР розповіли в інтерв'ю про нещодавню успішну операцію з ліквідації відомого організованого злочинного угруповання, що діяло в Кривому Розі та Дніпропетровській області.¹⁰⁰

Операція проводилася проти нового покоління учасників давно існуючого угруповання, відомого під назвою «Двадцятівські», яке отримало свою назву від 20-го

кварталу Кривого Рогу, де воно сформувалося у 1990-х роках. «Двадцятівські» починали як банда рекетирів, але в міру поступового зміцнення своїх позицій, вони почали займатися також і торгівлею наркотиками. Зрештою, банда вирішила диверсифікувати свою діяльність через квазілегальні підприємства, що призвело до створення компанії з назви «Тріада». Вона спеціалізувалася на торгівлі металом - типовий вибір при спробі заснувати легальний бізнес в індустріальному місті.¹⁰¹

Хоча угруповання досі існує і контролює виробництво сильнодіючих САР для ринків Дніпра та Києва, його вплив зменшився, і зараз поліція намагається завдати йому останнього смертельного удару.¹⁰² За даними джерел у правоохоронних органах, операція проти «Двадцятівських» також пов'язана з нещодавною кадровою чисткою в місцевому відділенні поліції в Дніпрі під проводом СБУ, коли близько десятка співробітників були звільнені за ймовірний збут наркотиків у співпраці з угрупованням.¹⁰³

Втім, за словами високопоставлених представників поліції, це нове покоління «двадцятівських» мало лише опосередкований зв'язок з первісною бандою і було набагато менш впливовим, ніж у старі часи.¹⁰⁴ На момент проведення поліцейської операції злочинці реорганізували свої ряди, вербували працівників

складів і наркокур'єрів, щоб перенести збут наркотиків і прекурсорів, зокрема 1-феніл-2-нітропропену (Ф2НП), з Дніпропетровської та Запорізької областей у райони, розташовані ближче до лінії фронту.¹⁰⁵

У січні 2024 року поліція Дніпра заарештувала 38 підозрюваних членів «Двадцятівських» і ліквідувала нарколабораторії, обладнані для виробництва до 40 кілограмів САР щомісяця. Розслідування також виявило інформацію про принципи та методи роботи організації. Речовини розповсюджувалися в пластикових трубочках для коктейлів, запечатаних гарячим клеєм різного кольору, залежно від району, закріпленого за конкретним вуличним дилером. Дилери, які намагалися працювати за межами відведеної для них території, жорстоко каралися іншими членами угруповання.¹⁰⁶ ■

Після початкового періоду спаду на початку війни незаконне виробництво та розповсюдження синтетичних наркотиків знову відновилося в центральних регіонах України, зокрема в Київській області, чому сприяло використання онлайн-платформ і поштової системи. Про це свідчать результати низки заходів, проведених правоохоронними органами.¹⁰⁷ Приміром, у липні 2023 року столична поліція припинила діяльність групи наркоторговців з оборотом у кілька мільйонів доларів США. 39-річний киянин організував виробництво та налагодив схему збуту через один із розважальних закладів міста. Підозрювані також створили та адміністрували спеціальний канал у месенджері Telegram з метою поширення збуту САР на всю Київську область.¹⁰⁸

Онлайн-торгівля наркотиками широко поширена в Україні, але «традиційний» продаж наркотиків з рук в руки також зберігся, а точніше, відновився після початкової перерви, спричиненої значною присутністю правоохоронців на вулицях великих міст у перші дні війни.¹⁰⁹ Зокрема, у травні 2023 року поліція Києва заарештувала продавця магазину електроніки, який замовив синтетичні наркотики через Telegram і таємно продавав їх у магазині, в якому працював.¹¹⁰

У травні 2023 року поліція Києва затримала продавця магазину електроніки, який продавав синтетичні наркотики з-під прилавка. Фото: Національна поліція України (Київ)

Виробництво САР нарощується в промислових масштабах

Більшість поліцейських операцій, спрямованих на боротьбу з синтетичними наркотиками в Україні, передбачали ліквідацію великої кількості підпільних лабораторій та вилучення прекурсорів, таких як ефедрин і псевдоефедрин. Це свідчить про те, що виробництво САР в країні відбувається в типових «кустарних» лабораторіях з використанням процесів, які, як повідомляється, важко масштабувати.¹¹¹

Однак наприкінці 2022 року та в першій половині 2023 року правоохоронці почали виявляти та вилучати не лише прекурсори, які використовуються для масового виробництва, але й лабораторне обладнання та реактиви, необхідні для напівпромислового синтезу САР. Приміром, у грудні 2022 року слідчі Національної поліції викрили угруповання, яке займалося збутом прекурсорів по всій території України. Як зазначається у повідомленні поліції, серед товарів, які пропонувала група, було різноманітне лабораторне обладнання, а також усі види прекурсорів та реагентів, необхідних для масштабного синтезу САР. Для постійних клієнтів наркоторговці заздалегідь готували спеціальні «пакети» з набором необхідних інгредієнтів, які пропонували на власних веб-сайтах.¹¹² Наступного року, у березні, під час двох окремих операцій з ліквідації лабораторій у Шевченківському та Деснянському районах Києва серед інших реагентів було вилучено понад 200 грамів Р2NP - хімічної сполуки, яку використовують у промисловому виробництві САР.¹¹³

Результати таких операцій ставлять низку запитань про те, чи виробництво САР в Україні вже перейшло від дрібномасштабного до великомасштабного, і чи використовується велика кількість неефедринових прекурсорів та препрекурсорів для синтезу САР на внутрішньому і регіональному рівнях із застосуванням промислових методів виробництва.

Ціни на САР від початку вторгнення до січня 2023 року також залишаються відносно стабільними, що може свідчити про те, що місцеве виробництво не припиняється. Наприклад, вартість грама амфетаміну коливалася від 8 до 12 євро у 2021-2022 роках і не змінювалася до початку 2023 року. Однак дані, зібрані в Telegram, показують, що протягом 2023 року ціни на амфетамін зросли в середньому до 16 євро за грам у кількох великих містах, за винятком Харкова, де вартість залишалася на рівні 8 євро (див. Малюнок 4).¹¹⁴

МІСТО	ЦІНА ЗА ГРАМ (У ЄВРО)	
	2022	2023
Київ	11.50	16
Одеса	12	16.70
Львів	11	16
Кривий Ріг	12	16
Полтава	12	16
Суми	12	16
Харків	8	8

МАЛЮНОК 4 Роздрібна ціна на амфетамін в окремих містах України у 2022 та 2023 роках.

За відсутності інформації про чистоту амфетаміну, доступного на ринку, а також з огляду на дані поліцейських операцій, які свідчать про безперервний і непорушний місцевий процес виробництва, зростання роздрібних цін (на 30%) може бути пов'язане з наразі невідомими економічними факторами. Крім того, з точки зору впливу попиту на зростання цін, будь-яке потенційне скорочення кількості цивільних споживачів через переміщення населення, схоже, нівелюється, якщо не перебивається, збільшенням числа людей, які вдаються до вживання наркотиків як до механізму подолання труднощів у контексті війни, що триває.¹¹⁵ Згідно з результатами кількох поліцейських операцій та опитувань, проведених у ДБР, Україна самостійно виробляє та постачає САР у всі регіони країни, включно з лінією фронту на сході.¹¹⁶

Новачок на районі: «солі» перебирають на себе роль САР

Після лютневого вторгнення українські правоохоронці дедалі частіше виявляють значні обсяги синтетичних стимуляторів. Це передусім так звані нові психоактивні речовини (НПАР), причому переважно альфа-PVP та мефедрон.¹¹⁷

На відміну від довоєнного періоду, коли більшість синтетичних стимуляторів імпортували з Китаю, ЄС (зокрема Нідерландів) і Туреччини,¹¹⁸ матеріали польових досліджень і поліцейських операцій свідчать про те, що пропозиція синтетичних наркотиків в Україні забезпечується за рахунок місцевого виробництва. Наприклад, у період з грудня 2022 року по серпень 2023 року поліція провела десятки операцій, у результаті яких було вилучено кілька кілограмів альфа-PVP та мефедрону, а також сотні літрів прекурсорів з підпільних лабораторій, розташованих переважно в Києві та Харківській області.¹¹⁹ Водночас альфа-PVP та інші солі стабільно виявляють і вилучають по всій території України, від заходу до сходу, в тому числі в сільській місцевості. Приміром, у лютому 2023 року поліція Трускавця Львівської області заарештувала дилера, який протягом попереднього року щомісяця робив близько 10 000 закладок альфа-PVP та галюциногену ЛСД (діетиламід у лізергінової кислоти) у місцях, заздалегідь узгоджених через Telegram.¹²⁰

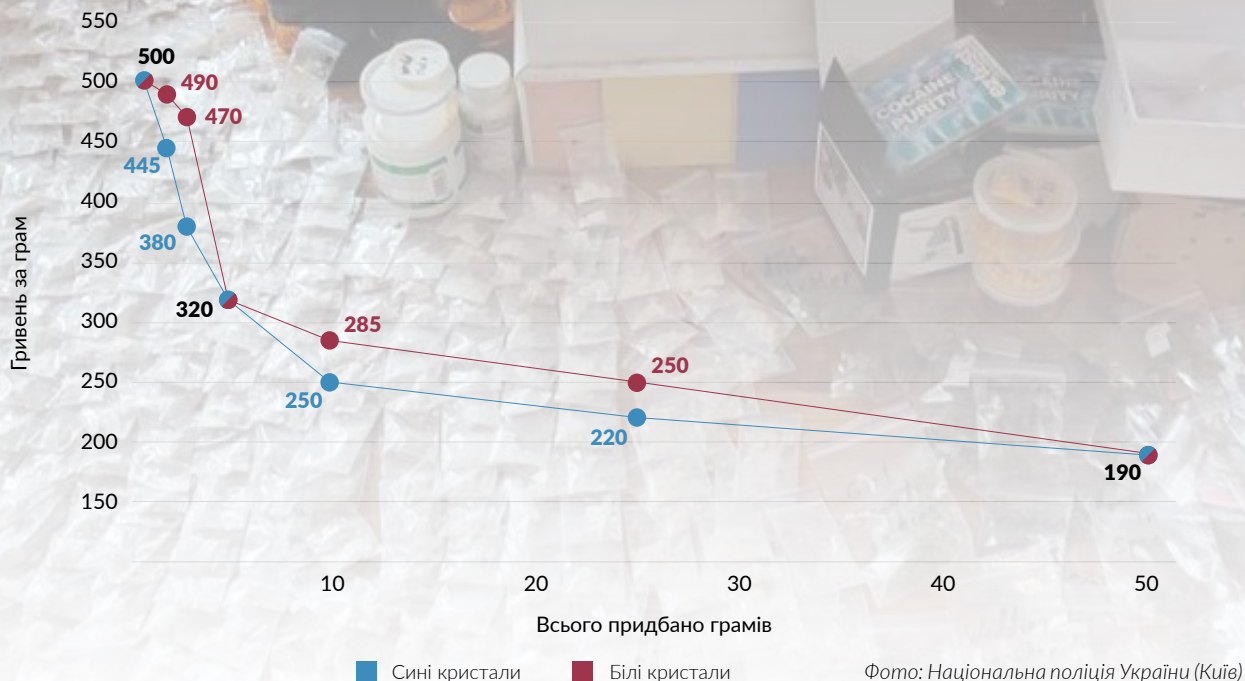
Дані правоохоронних органів свідчать про те, що інтенсивність незаконного обігу прекурсорів і синтезу солей, зокрема альфа-PVP і мефедрону, вже досягла високого рівня, а кілька арештів і вилучень вказують на наявність численних підпільних лабораторій і добре налагоджених схем. Прекурсори та протикашльові препарати,¹²¹ продаж яких в Україні обмежений, у великих кількостях ввозяться в країну з сусідньої Польщі, а також з Туреччини та особливо Єгипту. За даними правоохоронців, для виробництва близько кілограма солей достатньо 5 000 блистерних упаковок.¹²²

Досвідчені «кухарі» відіграють центральну роль у виробничому процесі, оскільки практично неможливо виробляти високоякісні солі без кваліфікованих фахівців.¹²³ Вони особливо цінуються організаціями наркоторговців, оскільки можуть гарантувати постійне розширення пропозиції, передаючи свої знання та навчаючи нових «кухарів», що підтверджується в інтерв'ю зі спеціалістами-хіміками з правоохоронних органів.¹²⁴ Як повідомляється, після вторгнення солі були єдиною речовиною, чистота якої підтримувалася на високому рівні, тоді як чистота вилучених САР знизилася, і знайти чисті стимулятори амфетамінового ряду стало практично неможливо.

У січні 2024 року під час перетину кордону з Польщею затримали жінку з понад тисячею пігулок із псевдоефедрином в упаковках з арабськими написами. Фото: Сторінка Західного регіонального управління Державної прикордонної служби України у Facebook

Дані про ціни проливають світло на значно збільшену пропозицію та привабливе позиціонування солей на ринку від початку вторгнення. У червні/липні 2023 року середня ціна за грам альфа-PVP у кристалічній формі становила 500 гривень (12 євро) як за сині, так і за білі кристали, причому останні сприймаються споживачами як якісніші.¹²⁵ Як приклад, Малюнок 5 ілюструє роздрібні ціни на закладки в Одеській області, зафіксовані GI-TOC у Telegram. Цікаво, що ціна за грам значно знижується, коли купуються більші партії солей. Це не лише свідчить про високий рівень пропозиції, але й може бути стимулом для дилерів, яким вигідніше закуповувати наркотики за оптовими цінами, ніж за роздрібними, та для споживачів, які бачать можливість купувати більше за меншу ціну, тим самим посилюючи залежність.

МАЛЮНОК 5 Вартість альфа-PVP в Одеській області у червні та липні 2023 року.

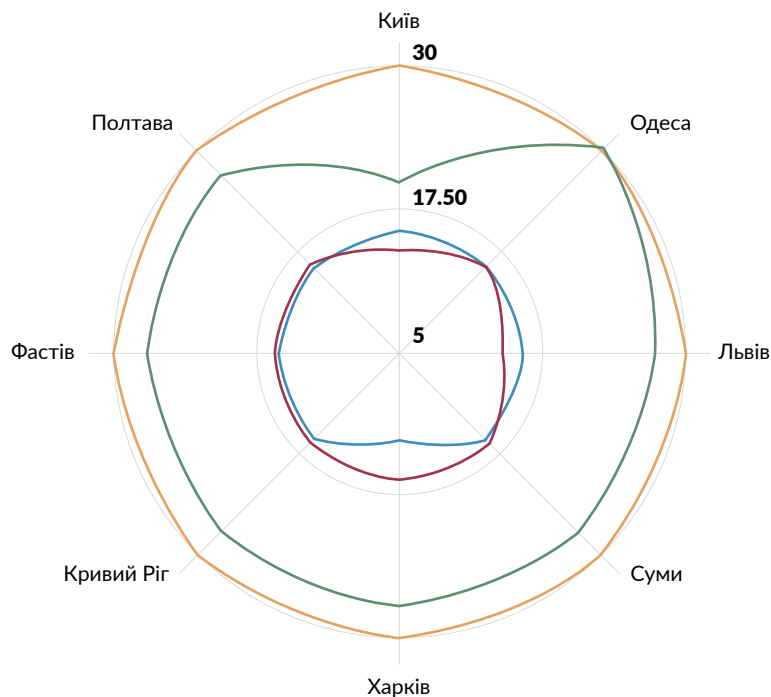
ПРИМІТКА: На малюнку показані роздрібні ціни, зафіксовані в месенджері Telegram, причому вартість за грам зменшується зі збільшенням кількості придбаного товару. 1 грн = 0,024 євро за курсом, встановленим за допомогою конвертера валют OANDA станом на 1 липня 2023 року.

У січні-серпні 2023 року грам амфетаміну в Україні можна було придбати через Telegram за мінімальну ціну від 300 гривень (7,50 євро на момент дослідження) у Харкові до максимальної - 800 гривень (20 євро) в Одесі. Водночас грам МДМА, також доступний через Telegram, можна було придбати за мінімум 500 гривень (12 євро) у Кривому Розі та максимум 1 650 гривень (41 євро) в Одесі, залежно від ступеня чистоти.¹²⁶ Натомість до червня 2023 року ціна за грам метамфетаміну коливалася від 805 гривень (21 євро) у Києві до 1 550 гривень (39,60 євро) в Одесі, також залежно від якості.¹²⁷ З іншого боку, кокаїн та споріднені речовини, такі як 2С-В (також відомий як «тусібі», «сибір» або рожевий кокаїн), залишаються елітними стимуляторами і, як повідомляється, занадто дорогі для пересічного споживача. За даними польових досліджень, проведених GI-ТОС у січні-квітні 2023 року, ціна грама кокаїнового порошку коливалася від 150 євро в Києві до 190 євро в Одесі.¹²⁸

Як видно з Малюнку 6, ціна альфа-PVP за грам залишається відносно низькою, що робить співвідношення ціна-ефективність основним привабливим фактором для збуту. У Києві та Одесі ціни на альфа-PVP за грам залишаються стабільними - якщо не сказати, що дещо знизилися - з максимальних 650 гривень (16,60 євро) до приблизно 630 гривень (15,70 євро). На початку серпня 2023 року грам альфа-PVP можна було купити в Одесі лише за 380 гривень (9,30 євро).

МІСТО	ЦІНА ЗА ГРАМ (у гривнях)
Одеса	380
Київ	610
Суми	635
Харків	500
Кривий Ріг	635
Полтава	635
Львів	635

МАЛЮНОК 6 Роздрібні ціни на альфа-PVP в Україні у першому півріччі 2023 року.

МАЛЮНОК 7 Роздрібні ціни на альфа-PVP, амфетамін, метамфетамін та МДМА (ціна за грам в Євро) в Україні 2023 року.

Хоча порівняно низька вартість солей робить їх привабливими для споживачів, ризики, пов'язані із вживанням цих речовин, дотепер остаточно не вивчені. Зокрема, дуже мало відомо про хімічний склад і усі наслідки вживання солей. У більшості випадків речовини синтезують в імпровізованих лабораторіях, облаштованих у гаражах або квартирах. Обладнання не завжди стерилізують, а залишки від попередніх процесів синтезу часто потрапляють у нові речовини, які потім продають як альфа-PVP або інші кінцеві продукти. Хоча деякі «кухарі» здатні виробляти наркотики найвищої якості, інші можуть бути менш кваліфіковані, а це означає, що дозування солей може варіюватися залежно від хімічного складу, отриманого в результаті кожного синтезу, і рівень токсичних сполук може відрізнятися.

Це означає, що вживання солей створює значні ризики для здоров'я, та часом призводить до смерті. Наприклад, у червні 2023 року поліція увірвалася до квартири в Києві і знайшла там трупи двох неповнолітніх, які, ймовірно, померли через ускладнення, пов'язані зі зловживанням альфа-PVP. Пізніше слідчі з'ясували, що квартира належала дилеру, у якого неповнолітні купували солі.¹²⁹

Безперервність виробництва попри війну, збільшення кількості виявлених лабораторій та обладнання для масового синтезу, а також широка присутність по всій країні «кухарів» зі знанням виробничих процесів вказують на добре організовану схему незаконного обігу солей в Україні.

У травні 2023 року поліція Києва вилучила 3,5 кілограма альфа-PVP та 400 літрів прекурсорів. Фото: Національна поліція України (Київ)

МОНОПОЛІЯ НА СИНТЕТИКУ? ЗЛІТ «ХІМПРОМУ»

Рівень розгалуженості ринку солей в Україні навряд чи міг би бути досягнутий без стабільної та структурованої мережі, що стоїть за ним. Така мережа представлена російсько-українською структурою «Хімпром», яка також відіграє важливу роль у постачанні синтетичних наркотиків і прекурсорів на лінію фронту.¹³⁰

У травні 2023 року українські правоохоронні органи порушили питання щодо специфічних способів доставки наркотичних засобів з окупованих Росією регіонів на підконтрольну Україні територію, розроблених компанією «Хімпром». Ця структура стратегічно використовувала маршрути поблизу зони бойових дій для перевезення значних обсягів таких речовин.¹³¹

За даними правоохоронців, «Хімпром» складається з кількох осередків, які діють у Росії, Білорусі, Україні та Казахстані. Приблизно з 2014 року мережа спеціалізується на торгівлі синтетичними наркотиками та прекурсорами у Даркнеті. Повідомляється, що спочатку «Хімпром» налагодив свою діяльність у Росії, а вже потім перебрався в Україну.¹³²

Опинившись під посиленою увагою правоохоронних органів як в Росії, так і в Україні, Єгор Буркін (також відомий як Левченко¹³³), якого часто згадують у ЗМІ як керівника «Хімпрому»,¹³⁴ нібито втік до Мексики,¹³⁵ де наразі переховується від кримінального переслідування. Однак співробітники правоохоронних органів Казахстану та України вважають, що Буркін ще й досі бере активну участь у контролі за діяльністю «Хімпрому» з-за кордону.¹³⁶ Проти групи порушили кримінальну справу, а Рада національної безпеки і оборони України нещодавно запровадила санкції проти низки осіб, пов'язаних з «Хімпромом», включно з Буркіним.¹³⁷ За словами правоохоронців, синдикат, схоже, продовжує створювати нові мережі лабораторій з виробництва синтетичних стимуляторів в Україні та Казахстані, гарантуючи стабільне постачання лабораторного обладнання та прекурсорів з Китаю, а також реагентів з Росії в обидві країни.¹³⁸

Одним із таких стимуляторів є альфа-PVP, про системне збільшення виробництва та розповсюдження якого наркоторговцями по всій території України повідомляють українські правоохоронці. Зростання виробництва протягом першої половини 2023 року викликало у високопосадовців правоохоронних органів підозри, що синдикат може здійснювати прямий або опосередкований контроль постачання наркотичних засобів. Зокрема, експерти вважають, що «Хімпром» може стояти як за законними (наприклад, передача місцевим відділенням поліції інформації про діяльність незалежних нарколабораторій), так і за незаконними діями, спрямованими на усунення конкурентів, які можуть загрожувати його монополії.¹³⁹ Наприклад,

у червні 2023 року відомий лідер організованого злочинного угруповання, що контролює ринок наркотиків в Івано-Франківську на заході України, Іван Климович (відомий як «Храм») був важко поранений снайпером під час тренування в тренажерному залі.¹⁴⁰ Як стверджується, угруповання «Храма» діє незалежно і не узгоджує свої злочинні інтереси з інтересами «Хімпрому», створюючи таким чином загрозу для планів розширення останнього.¹⁴¹

Власне, захоплення «Хімпромом» ринку наркотиків в Україні вже розпочалося, зокрема, через піар-кампанію з використанням білбордів та відеороликів, які пропонують наркоторговцям фінансові стимули для відмови від марної конкуренції та приєднання до контрольованого «Хімпром» інтернет-маркету RuToг,¹⁴² наступника російського Даркнет-порталу «Гідра».¹⁴³ Загалом RuToг настільки популярний в Україні, що в багатьох випадках, коли наркоторговці продають наркотики через цей портал, вони навіть не підозрюють, що активно працюють на «Хімпром».¹⁴⁴

Виробництво синтетичних стимуляторів в Україні є системним, і його монополізація з боку «Хімпрому» може впливати на відносно низький рівень насильства на цьому ринку. Вона також може пояснити, чому, за даними поліції, незаконний обіг альфа-PVP та інших солей не є серйозною безпековою проблемою.¹⁴⁵ Вважається, що «Хімпром» має стабільні зв'язки з українськими високопосадовцями, завдяки яким отримує захист, а також практичну можливість постачати солі та стимулятори на лінію фронту, щоб задовольнити попит на сильнодіючі стимулятори серед військовослужбовців.¹⁴⁶ Наприклад, у вересні 2023 року операція ДБР призвела до ліквідації двох лабораторій з виробництва синтетичних наркотиків та арешту співробітника правоохоронних органів, який, імовірно, контролював виробництво і постачання готової продукції на лінію зіткнення.¹⁴⁷

Як повідомляють джерела з Даркнету, мережа осіб, причетних до діяльності «Хімпрому», охоплює високопосадовців та керівників різних підрозділів Державної прикордонної служби України як на східному, так і на західному кордонах, а також давніх представників українського криміналітету. Джерела з Даркнету вважають, що колишній прикордонник у Луганській області відповідає за переміщення через лінію фронту нелегальних товарів, переважно тютюнових виробів - в Україну, а також синтетичних наркотиків (альфа-PVP) і прекурсорів - у Росію та у зворотному напрямку.¹⁴⁸

Однак є підстави вважати, що план «Хімпрому» із захоплення ринку синтетичних наркотиків виходить за межі України: схожа динаміка виробництва та схеми незаконного обігу прекурсорів були виявлені у ширших масштабах у Східній Європі та Центральній Азії, зокрема в Казахстані.¹⁴⁹ У першому кварталі 2023 року правоохоронні органи Казахстану повідомили про ліквідацію восьми великих підпільних лабораторій, що свідчить про поширення виробництва у різних регіонах країни.¹⁵⁰ У першій половині 2023 року Міністерство внутрішніх справ Казахстану успішно конфіскувало приблизно 73 тонни речовин-прекурсорів і лабораторне обладнання, призначене для створення великих потужностей з

Аналогічна динаміка виробництва, зафіксована в нарколабораторіях, ліквідованих поліцією Казахстану, вказує на можливу експансію «Хімпрому» в Центральні регіони Азії. Фото: Уряд Казахстану

виробництва синтетичних наркотиків. Серед речовин, вилучених під час цієї операції, був також і мефедрон.¹⁵¹ Затримані члени злочинної групи є громадянами Вірменії, Білорусі, Казахстану та Росії.¹⁵² У березні 2023 року правоохоронні органи вилучили 200 кілограмів альфа-PVP і 15 тонн прекурсорів під час операції з ліквідації підпільної лабораторії, створеної громадянином Росії в південному регіоні Казахстану - Туркестані.¹⁵³

За словами одного казахстанського правоохоронця, синтетичні наркотики, вироблені в країні, часто розповсюджуються серед російської діаспори російськими наркоторговцями, які базуються в Казахстані. Прекурсори для цих речовин, як правило, постачаються з Росії, що фактично створює закриту систему виробництва і розповсюдження. Тим не менш, джерело зазначило, що правоохоронні органи не виключають можливості того, що нещодавно прибулі російські наркоторговці можуть з часом розширити свої продажі за рахунок місцевого казахстанського населення.¹⁵⁴

Пояснюючи регіональну динаміку незаконного обігу, один із правоохоронців розповів, що російські наркоторговцями, які базуються в Казахстан, також продають синтетичні наркотики місцевого виробництва. Подібна схема нещодавно була виявлена і в інших країнах регіону, зокрема в Грузії. Прекурсори, як правило, так само постачаються з Росії, створюючи замкнену систему виробництва та поширення.

«Хімпром» у Грузії

У грудні 2019 року грузинська поліція ліквідувала наркоугруповання, яке спеціалізувалося на виробництві та розповсюдженні нових психоактивних речовин (НПАР) у столиці країни Тбілісі та містах Кутаїсі і Батумі. До складу угруповання входило шестеро громадян Грузії та ще четверо осіб - з Росії, України, Киргизстану та Казахстану. Під час операції поліція конфіскувала 21 кілограм порошкоподібного альфа-PVP і 10 літрів рідкого альфа-PVP, а у Тбілісі та Батумі - також лабораторне обладнання та різноманітні хімічні речовини.

Подальше розслідування показало, що група насправді була осередком «невстановленої міжнародної мережі» наркоторговців, які займалися виробництвом, зберіганням і продажем наркотиків через Telegram-канали у Вірменії, Киргизстані, Узбекистані, Таджикистані та Грузії.¹⁵⁵ Спосіб діяльності та регіональний контекст дозволяють припустити, що група ймовірно була

місцевим підрозділом «Хімпрому». Громадянин України був регіональним координатором організації, відповідальним за керівництво групою та наймання надійних людей для виконання рядових ролей у Грузії.¹⁵⁶ Під орудою українця громадяни Киргизстану та Грузії працювали «кухарями», змішували хімічні речовини та прекурсори у створених лабораторіях для виробництва та подальшого зберігання альфа-PVP. Громадянин Росії відповідав за ввезення прекурсорів як легального імпорту з Китаю на підставну компанію, зареєстровану в Росії (ще одна деталь, яка збігається зі способом дій «Хімпрому»), а потім контрабандним шляхом переправляв їх до Грузії. Інші члени групи працювали кур'єрами для доставки готового наркотику до місця призначення. Для комунікації учасники групи використовували застосунок Viber, через який вони контактували зі своїми безпосередніми керівниками та українським куратором у Грузії. ■

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Поява нових моделей вживання наркотиків у контексті російського вторгнення в Україну свідчить про нові тенденції у споживанні канабісу, вуличного метадону та солей, як засобу рекреації, так і як подолання наслідків стресу та психологічних травм, спричинених війною, особливо серед військовослужбовців. Виклики, пов'язані з очікуваною легалізацією медичного канабісу в поєднанні із впровадженням потужніших медикаментозних методів лікування ПТСР, вказують на неоднозначну, але потенційно проблемну перспективу наркотиків у майбутньому України.

Отримані дані свідчать про зміну динаміки пропозиції в наркобізнесі, перебої та адаптацію до них методів виробництва, а також нові схеми незаконного обігу наркотиків, які з'явилися з початком війни. Особливої уваги заслуговує діяльність розгалуженої мережі виробництва і торгівлі синтетичними наркотиками, організованої злочинною структурою «Хімпром» у Східній Європі та Центральній Азії, яка викликає занепокоєння у зв'язку зі зростаючим впливом цієї групи, її зв'язками з посадовими особами та ширшими безпековими наслідками.

Спираючись на отримані дані, можна зробити низку висновків та рекомендацій:

- Найявні підтверджені дані свідчать про те, що після російського вторгнення в Україну з'явилися нові тенденції у споживанні наркотиків. На відміну від кризи 2014 року, коли в Україні переважали опіоїди, зараз ініціативи зі зменшення шкоди повинні включати заходи, спрямовані на боротьбу з помітним зростанням зловживання синтетичними наркотиками, зокрема, альфа-PVP та мефедроном. Наразі зусилля Національної служби охорони здоров'я України недостатньо спрямовані на задоволення специфічних потреб окремих споживачів. Тому зацікавлені міжнародні організації, що працюють у сфері зменшення шкоди, повинні сприяти кращому розумінню цієї динамічної ситуації. З цією метою рекомендується організувати серію комплексних тренінгів та семінарів, які об'єднають представників різних секторів, включно з правоохоронцями, медичними працівниками та представниками громадянського суспільства. Крім того, активне залучення осіб, які мають досвід вживання наркотиків, матиме вирішальне значення для виявлення нових поведінкових моделей споживачів наркотичних засобів.
- Український парламент схвалив закон про легалізацію медичного використання канабісу, що відображає зростаючий суспільний консенсус щодо того, що ця речовина може бути корисним інструментом у лікуванні ПТСР та інших психічних розладів, загострених війною.¹⁵⁷ Якщо законопроект буде підписаний Президентом Зеленським і стане законом, медичний канабіс може відіграти важливу роль в одужанні людей, які страждають на посттравматичний стресовий розлад. Однак український уряд прагне не лише легалізувати канабіс у медичних цілях, а й захистити вітчизняного виробника, максимально обмеживши імпорт листя та насіння. Хоча на даному етапі наслідки легалізації для вирощування залишаються невизначеними, і для їх визначення, ймовірно, знадобляться подальші дослідження характеру споживання, уряду, безумовно, доведеться вирішувати застарілі

проблеми, пов'язані з потенційним перевиробництвом і перенаправленням легального канабісу, виробленого ліцензованими господарствами, на нелегальні ринки.

- Попри те, що альфа-PVP та мефедрон часто вилучають в Україні, в нашому розумінні їхнього хімічного складу та потенційних довготривалих наслідків споживання залишається значна прогалина. Ці речовини часто синтезують у кустарних лабораторіях, які зазвичай облаштовують у гаражах або квартирах. У таких умовах часто відсутня стерилізація обладнання, що призводить до забруднення подальшого виробництва речовин залишками попередніх процесів синтезу. Ці забруднені речовини потім продаються як альфа-PVP або інші кінцеві продукти. Крім того, значне занепокоєння викликають випадки, коли правоохоронні органи спочатку вважають, що вони вилучили CAP, але після лабораторного дослідження виявляють, що насправді це солі. Така ситуація не тільки викликає занепокоєння щодо можливостей поліції, але й становить значний ризик для недосвідчених споживачів, оскільки дозування солей може суттєво відрізнятись від дозування амфетамінів та інших подібних сполук. Тому вкрай важливо визначити пріоритети та фінансувати дослідницькі ініціативи, спрямовані на всебічне вивчення хімічного складу та потенційних довгострокових ефектів таких речовин, як альфа-PVP та мефедрон. Дослідження потрібно зосередити на впливі забруднювачів і потенційних ризиках для здоров'я споживачів. Крім того, необхідно спрямувати зусилля на посилення спроможності правоохоронних органів точно ідентифікувати та розрізнити речовини, зокрема вирішити проблему виявлення солей, які часто маскують під амфетаміни. Такі дослідження мають вирішальне значення для розробки обґрунтованої політики у сфері громадського здоров'я, індивідуальних рішень та стратегій зменшення шкоди, з метою захисту як правоохоронців, так і споживачів від ризиків, пов'язаних із цими речовинами.
- Поява кількох нових маршрутів незаконного обігу наркотиків вимагає перегляду оперативних напрямків роботи митниці та прикордонної поліції. Доречним прикладом є контрабанда кокаїну, зокрема збільшення частоти вилучень у західних областях - Чернівецькій, Закарпатській, Волинській та Львівській. Важливо, що в цих справах фігурують особи, які раніше займалися контрабандою кокаїну через Одеський порт, що свідчить про адаптацію наркоторговців у відповідь на зміну обставин, спричинену конфліктом. Така трансформація підкреслює докорінний відхід від моделі, орієнтованої на морські порти, яка переважала в довоєнній Україні. Виявлення фактів незаконного обігу наркотиків у регіонах, яким раніше приділялося менше уваги з боку правоохоронних органів, свідчить про те, що наркопотоки не обов'язково рухаються за заздалегідь визначеними маршрутами, а постійно зміщуються і фрагментуються на субпотоки. З огляду на це та екстраполюючи досвід боротьби з обігом кокаїну, українські правоохоронні органи мають можливість стратегічно співпрацювати зі своїми міжнародними партнерами, з тим щоб покращити виявлення потоків інших речовин, зокрема солей і прекурсорів, у регіонах, у яких донедавна вони могли бути нетиповими.
- Почастішання випадків вилучення прекурсорів, необхідних для великомасштабного виробництва CAP і солей, призвело до розслідування потенційного переходу від дрібномасштабного до великомасштабного виробництва синтетичних стимуляторів в Україні, Казахстані та Грузії. Операції правоохоронних органів виявили існування потужної виробничої структури, яка спеціалізується на перевезенні прекурсорів з Китаю та імпорті реагентів з Росії до цих трьох країн, навіть через лінію зіткнення. Відносно непомітно на задньому плані діє «Хімпром» - міжнародна мережа наркоторгівлі російсько-українського походження. «Хімпром» може перетворити Україну на ключовий хаб для постачання синтетичних наркотиків на місцевий та світові ринки. Враховуючи неможливість співпраці з російськими колегами, українським правоохоронним органам та военній розвідці вкрай важливо повністю визначити ступінь інфільтрації «Хімпром» в українську систему незаконного виробництва наркотиків. Своєчасне припинення операцій з виробництва та незаконного обігу наркотиків допоможе запобігти потенційним наслідкам запізнілих дій.

ПРИМІТКИ

- 1 Інтерв'ю з профільним психіатром, Україна, 26 липня 2023 року.
- 2 Щоб стати законом, законопроект має бути підписаний Президентом Зеленським. Див. *Ukrainian lawmakers back legalization of medical cannabis*, Reuters, 21 грудня 2023 року, <https://www.reuters.com/world/europe/ukrainian-lawmakers-back-legalisation-medical-cannabis-2023-12-21>.
- 3 Див. GI-ТОС, *Global Organized Crime Index 2023 – Criminality in Ukraine*, <https://ocindex.net/country/ukraine>.
- 4 Дані про роздрібні ціни були зібрані як в українських гривнях, так і в євро, де це було можливо. Для більшої узгодженості, ціни, доступні лише в одній з цих валют, були конвертовані за допомогою конвертера валют OANDA. Для періодів спостереження, що перевищують один місяць, ми розраховували середнє арифметичне між цінами на початок і кінець періоду спостереження.
- 5 Див. UNODC, *Conflict in Ukraine: Key evidence on drug demand and supply*, квітень 2022 року, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Ukraine/Ukraine_drug_demand_supply.pdf; EMCDDA, *National report on drug and alcohol situation in Ukraine, 2022* (за даними 2021 року), 11 січня 2023 року, https://www.emcdda.europa.eu/drugs-library/national-report-drug-and-alcohol-situation-ukraine-2022-based-data-2021_en.
- 6 GI-ТОС, У порту штурмуєть: Організована злочинність в Одесі після російського вторгнення, вересень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/odesa-bessarabia-organized-crime>.
- 7 Там само.
- 8 Див., наприклад, J Mintz, CP O'Brien та B Pomerantz, *The impact of Vietnam service on heroin-addicted veterans*, *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 6, 1 (1979 рік), сторінки 39–52; та Ebrahim Noroozi, *AP Photos: Despair and poverty fuel drug use in Afghanistan*, *Associated Press News*, 20 липня 2022 року, <https://apnews.com/article/afghanistan-health-asia-pacific-poverty-kabul-a09066367bc58a934a2360dbbd0958f4>.
- 9 EMCDDA, *European web survey on drugs 2021: Emerging findings in Ukraine*, https://www.emcdda.europa.eu/publications/data-fact-sheets/european-web-survey-drugs-2021-emerging-findings-ukraine_en.
- 10 Інтерв'ю з журналістом у Донецькій області, Україна, 2022 рік.
- 11 Там само.
- 12 Інтерв'ю з фахівцем з питань безпеки, Україна, 2022 рік.
- 13 Інтерв'ю з профільним психіатром, Україна, 26 липня 2023 року.
- 14 Див. GI-ТОС, *Global Organized Crime Index 2023 – Criminality in Ukraine*, <https://ocindex.net/country/ukraine>; Observatory of Illicit Markets and the Conflict in Ukraine, *Drugs on the front line: The war in Ukraine is fuelling drug use among soldiers, particularly of synthetic substances*, GI-ТОС, 22 січня 2022 року, <https://globalinitiative.net/analysis/ukraine-synthetic-drugs-ocindex/>.
- 15 Інтерв'ю з профільним психіатром, Україна, 26 липня 2023 року.
- 16 Інтерв'ю з профільним психіатром, Україна, 26 липня 2023 року; Інтерв'ю з високопосадовцем у сфері охорони здоров'я, Одеса, травень 2023 року.
- 17 Andrei Krasno, 'Muting the horrors': Experts warn of addiction crisis as Russian soldiers return from Ukraine', *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 28 липня 2023 року, <https://www.rferl.org/a/russia-soldiers-addiction-ukraine-war-alcohol-drugs/32464317.html>; Інтерв'ю з профільним психіатром, Україна, 26 липня 2023 року.
- 18 Інтерв'ю з профільним психіатром, Україна, 26 липня 2023 року.
- 19 Інтерв'ю з високопосадовцем у сфері охорони здоров'я, Одеса, травень 2023 року.
- 20 UNODC, *The short history of new psychoactive substances in Ukraine*, 2020 рік, https://www.unodc.org/documents/hiv-aids/publications/People_who_use_drugs/NPS/STUDYU_1a_WEB_29_04.pdf.
- 21 Звіт Благодійного Фонду «Всеукраїнське об'єднання людей з наркозалежністю» (ВОЛНА), Центру соціології

- права та кримінології (ЦСПК) та Медичного центру «100% Життя», Ціна криміналізації людей, які вживають наркотики, Київ, 2022 рік.
- 22 Інтерв'ю з головою української неурядової громадської організації зі зменшення шкоди, липень 2023 року.
 - 23 UNODC, *The short history of new psychoactive substances in Ukraine*, 2020 рік, https://www.unodc.org/documents/hiv-aids/publications/People_who_use_drugs/NPS/STUDYU_1a_WEB_29_04.pdf.
 - 24 UNODC, *The short history of new psychoactive substances in Ukraine*, 2020 рік, https://www.unodc.org/documents/hiv-aids/publications/People_who_use_drugs/NPS/STUDYU_1a_WEB_29_04.pdf; interview with a specialist psychiatrist, Ukraine, 26 July 2023.
 - 25 Інтерв'ю з профільним психіатром, Україна, 26 липня 2023 року.
 - 26 Observatory of Illicit Markets and the Conflict in Ukraine, *Drugs on the front line: The war in Ukraine is fuelling drug use among soldiers, particularly of synthetic substances*, GI-TOC, 22 січня 2024 року, <https://globalinitiative.net/analysis/ukraine-synthetic-drugs-ocindex/>.
 - 27 Інтерв'ю з фахівцем з питань безпеки, Краматорськ, Україна, 2022 рік.
 - 28 Veronika Melkozerova, *Ukraine races to save its medical cannabis supply*, Politico, 27 липня 2023 року, <https://www.politico.eu/article/ukraine-medicine-cannabis-law-health-care-volodymyr-zelensky-war-epiprosvita>.
 - 29 Larysa Zasiakina, Serhii Zasiakin та Victor Kuperman, *Post-traumatic stress disorder and moral injury among Ukrainian civilians during the ongoing war*, Journal of Community Health, 48 (2023), сторінки 784–792.
 - 30 Emily Earlenbaugh, *PTSD sufferers who used cannabis were 2.5 times more likely to recover in a recent study*, Forbes, 22 грудня 2020 року, <https://www.forbes.com/sites/emilyearlenbaugh/2020/12/22/ptsd-sufferers-who-used-cannabis-were-25-times-more-likely-to-recover-in-a-recent-study/?sh=ac6f40743213>.
 - 31 Там само.
 - 32 Dinara Khalilova, *Parliament passes first reading of bill on medical cannabis legalization*, The Kyiv Independent, 13 липня 2023 року, <https://kyivindependent.com/parliament-passes-first-reading-of-bill-on-medical-cannabis-legalization>.
 - 33 *Ukrainian lawmakers back legalization of medical cannabis*, Reuters, 21 грудня 2023 року, <https://www.reuters.com/world/europe/ukrainian-lawmakers-back-legalisation-medical-cannabis-2023-12-21>.
 - 34 Dario Sabaghi, *Zelensky urges Ukraine's parliament to legalize medical cannabis*, Forbes, 5 липня 2023 року, <https://www.forbes.com/sites/dariosabaghi/2023/07/05/zelensky-urges-ukraines-parliament-to-legalize-medical-cannabis/?sh=6fbdab86666f>.
 - 35 Dario Sabaghi, *Ukraine may legalize medical cannabis*, Forbes, 8 червня 2022 року, <https://www.forbes.com/sites/dariosabaghi/2022/06/08/ukraine-may-legalize-medical-cannabis/?sh=3619ffa87c96>.
 - 36 Igor Бурдига, Чому в Україні досі буксує легалізація медичного канабісу, Deutsche Welle, 3 червня 2023 року, <https://www.dw.com/uk/drugs-lito-bez-konopel-comu-v-ukraini-dosi-buksue-legalizacia-medycznogo-kanabisu/a-66086589>.
 - 37 Tania Ramirez, *Medicinal cannabis policies and practices around the world*, Mexico Unido Contra la Delincuencia та UNODC, жовтень 2019 року, https://www.unodc.org/documents/commissions/CND/2019/Contributions/October/Thematic_Debate/23_October/Tania_Ramirez.pdf.
 - 38 Там само.
 - 39 Matt Lamers, *Ukraine might depend on cannabis imports for years before local production is ready*, MJ Biz Daily, 18 січня 2024 року, <https://mjbizdaily.com/ukraine-might-depend-on-cannabis-imports-for-years/>.
 - 40 Observatory of Illicit Economies in South Eastern Europe, *Lessons learned from cannabis legalization in North Macedonia*, Risk Bulletin, Issue 5, GI-TOC, лютий-березень 2021 року, <https://riskbulletins.globalinitiative.net/see-obs-005/04-lessons-learned-from-cannabis-legalization.html>.
 - 41 GI-TOC, *Нові лінії фронту: Організована злочинність в Україні у 2022 році, лютий 2023 року*, <https://globalinitiative.net/analysis/organized-criminal-economies-ukraine-2022>.
 - 42 Сорт сатива відомий тим, що піднімає настрій, збадьорює та заряджає енергією, додає сил. Сатива часто містить більше ТГК і менше КБД. Сорт індика має розслаблюючу дію, знеболюючий ефект, підвищує апетит і покращує сон. Детальніше про це читайте на Mamedica, *Indica vs. sativa: The great debate*, <https://www.mamedica.co.uk/indica-vs-sativa-the-great-debate>.
 - 43 Kevin Connor, *Drug dealers still control 33% of Canada's cannabis market despite legalization*, Toronto Sun, 18 січня 2023 року, <https://torontosun.com/news/national/drug-dealers-still-control-33-of-canadas-cannabis-market-despite-legalization>.
 - 44 EMCDDA, *Country-specific finding: Use of opioids other than heroin, European web survey on drugs 2021: Emerging findings in Ukraine*, https://www.emcdda.europa.eu/publications/data-fact-sheets/european-web-survey-drugs-2021-emerging-findings-ukraine_en#section6.
 - 45 Там само.
 - 46 Звіт Благодійного Фонду «Всеукраїнське об'єднання людей з наркозалежністю» (ВОЛНА), Центру соціології права та кримінології (ЦСПК) та Медичного центру «100% Життя», Ціна криміналізації людей, які вживають наркотики, Київ, 2022 рік.
 - 47 Інтерв'ю з профільним психіатром, Україна, 26 липня 2023 року.
 - 48 2019 року у Великій Британії прегабалін перекласифікували як наркотик класу С, після того,

- як з ним були пов'язані кілька смертельних випадків. Див. UK Home Office та Victoria Atkins MP, *Pregabalin and gabapentin to be controlled as class C drugs*, UK Government, 15 жовтня 2018 року, <https://www.gov.uk/government/news/pregabalin-and-gabapentin-to-be-controlled-as-class-c-drugs>.
- 49 GI-TOC, У порту штурмує: Організована злочинність в Одесі після російського вторгнення, вересень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/odesa-bessarabia-organized-crime>.
- 50 Інтерв'ю з високопосадовцем у сфері охорони здоров'я, Одеса, Україна, травень 2023 року; EMCDDA, *Drug-related deaths and mortality in Europe: Update from the EMCDDA expert network*, травень 2021 року, сторінка 15, https://www.emcdda.europa.eu/publications/meeting-reports-and-conference-proceedings/drug-related-deaths-and-mortality-europe_en.
- 51 Звіт Благодійного Фонду «Всеукраїнське об'єднання людей з наркозалежністю» (ВОЛНА), Центру соціології права та кримінології (ЦСПК) та Медичного центру «100% Життя», Ціна криміналізації людей, які вживають наркотики, Київ, 2022 рік.
- 52 Там само.
- 53 UNAIDS, *Global AIDS update – Confronting inequalities: Lessons for pandemic responses from 40 years of AIDS*, 2021 рік, сторінка 340, <https://www.unaids.org/en/resources/documents/2021/2021-global-aids-update>.
- 54 Польові дослідження в Україні у першій половині 2023 року.
- 55 UNODC, *Conflict in Ukraine: Key evidence on drug demand and supply*, квітень 2022 року, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Ukraine/Ukraine_drug_demand_supply.pdf.
- 56 Див. GI-TOC, *Global Organized Crime Index 2023*, <https://ocindex.net>.
- 57 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року; Звіт Благодійного Фонду «Всеукраїнське об'єднання людей з наркозалежністю» (ВОЛНА), Центру соціології права та кримінології (ЦСПК) та Медичного центру «100% Життя», Ціна криміналізації людей, які вживають наркотики, Київ, 2022 рік.
- 58 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року; польові дослідження в Україні, липень та серпень 2023 року.
- 59 EMCDDA, Національний Звіт щодо наркотичної ситуації в Україні за 2021 рік (за даними 2020 року), 2021 рік, <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/14398/dani-zvitu-2021-2020-rik-national-report-ukraine-original.pdf>.
- 60 Головне управління Національної поліції України у місті Києві, Ліквідували масштабну нарколабораторію з виробництва метадону: столичні поліцейські викрили групу осіб, 27 червня 2023 року, <https://kyiv.npu.gov.ua/news/likviduvaly-masshtabnu-narkolaboratoriiu-z-vyrobnystva-metadonu-stolychni-politseiski-vykyryly-hrupu-osib>.
- 61 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року.
- 62 Там само.
- 63 Там само.
- 64 Odessa Online, В Одессе задержали ОПГ наркодилеров с оборотом до двух миллионов гривен в неделю, 11 травня 2023 року, <https://odessa.online/ru/v-odesse-zaderzhali-opg-narkodilerov-s-oborotom-do-dvuh-millionov-griven-v-nedelyu>.
- 65 Там само.
- 66 Київська міська прокуратура, У Києві викрито лабораторію з виготовлення метадону, двох осіб затримано, 27 July 2023, https://kyiv.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=338982.
- 67 Ruggero Scaturro, *Disruption or displacement? Impact of the Ukraine war on drug markets in South Eastern Europe*, GI-TOC, липень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/ukraine-war-impact-drug-markets-south-eastern-europe>; а також GI-TOC, Нові лінії фронту: Організована злочинність в Україні у 2022 році, лютий 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/organized-criminal-economies-ukraine-2022>.
- 68 Ruggero Scaturro, *Disruption or displacement? Impact of the Ukraine war on drug markets in South Eastern Europe*, GI-TOC, липень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/ukraine-war-impact-drug-markets-south-eastern-europe>; EMCDDA, *Overview of drug markets in the European Neighbourhood Policy-East countries*, 2022 рік, <https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2022/11/emcdda-report.pdf>.
- 69 AFP, *Ukraine seizes \$51 million worth of cocaine in cargo ship*, Hellenic Shipping News, 23 березня 2019 року, <https://www.hellenicshippingnews.com/ukraine-seizes-51-million-worth-of-cocaine-in-cargo-ship>; Anastasiia Lapatina, *Authorities bust cocaine hidden in banana freight container in Odesa port*, Kyiv Post, 9 вересня 2020 року, <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/authorities-bust-cocaine-hidden-in-banana-freight-container-in-odesa-port.html>.
- 70 EMCDDA, *European Web Survey on Drugs 2021: Emerging findings in Ukraine*, Institute of Psychoactive Substances at the Alliance for Public Health, https://www.emcdda.europa.eu/publications/data-fact-sheets/european-web-survey-drugs-2021-emerging-findings-ukraine_en.

- 71 Інтерв'ю з представником міської поліції Софії, відділ боротьби з наркотиками, Софія, січень 2023 року; інтерв'ю зі старшим офіцером поліції Румунії, Бухарест, січень 2023 року; польові дослідження в Україні, з листопада 2022 по травень 2023 року.
- 72 Польові дослідження в Україні (джерела: поліція/споживачі/дилери в Одесі, Києві та Львові), з листопада 2022 по липень/серпень 2023 року.
- 73 EMCDDA, Національний Звіт щодо наркотичної ситуації в Україні за 2021 рік (за даними 2020 року), 2021 рік, <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/14398/dani-zvitu-2021-2020-rik-national-report-ukraine-original.pdf>.
- 74 Юрій Свиридюк, Працювали у всіх районах: в Києві затримали шістьох наркозбувачів, Суспільне, 2 липня 2023 року, <https://suspijne.media/520001-pracuvali-u-vsih-rajonah-v-kievi-zatrimali-sistoh-narkozbuvaciv>.
- 75 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року; польові дослідження в Україні, липень та серпень 2023 року.
- 76 Kyiv Police, Київські оперативники затримали найбільшу організовану злочинну групу за збут кокаїну, YouTube, 24 січня 2023 року, <https://youtu.be/aSIFvnoy6f8>; Столичні правоохоронці затримали збувача кокаїну, 28 березня 2023 року, <https://kyiv.npu.gov.ua/news/stolychni-pravookhorontsi-zatrymaly-zbuvacha-kokainu>; Кілограм кокаїну на 100 000 доларів США: київські оперативники затримали наркодилера, YouTube, 13 липня 2023 року, <https://www.youtube.com/watch?v=L3GQwFdvPH0t>.
- 77 Valentina Romanenko, Наркотрафік із Еквадору: у Львові заблокували транснаціональний канал збуту кокаїну, Pravda, 14 липня 2023 року, <https://www.pravda.com.ua/news/2023/07/14/7411326>.
- 78 Ruggero Scaturro, *La Mafia Albanese*, Rcs Mediagroup, 2023; Filippo Poltronieri, Maurizio Franco та Youssef Hassan Holgado, *How the Albanian mafia conquered the cocaine market in UK*, IrpiMedia, 3 березня 2022 року, <https://irpimedia.irpi.eu/en-albanian-mafia-uk-cocaine-supply>.
- 79 Національна поліція України, Оперативники Нацполіції перекрыли міжнародний канал контрабанди наркотиків: вилучено кокаїну на близько пів мільйона доларів США, 7 серпня 2023 року, <https://www.npu.gov.ua/news/operatyvnyky-natspolitsii-perekryly-mizhnarodnyi-kanal-kontrabandy-narkotykyiv-vylucheno-kokainu-na-blyzko-piv-miliona-dolariv-ssha>.
- 80 Ruggero Scaturro, *Disruption or displacement: Impact of the Ukraine war on drug markets in South Eastern Europe*, GI-TOC, липень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/ukraine-war-impact-drug-markets-south-eastern-europe>.
- 81 Див. UNODC, *Statistical Annex 6.3.1 – Cannabis cultivation, production and eradication*, тут: https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/wdr2022_annex.html.
- 82 Bart Schaneman, *Ukraine war, supply-chain woes cause cannabis fertilizer shortage, increased costs*, MJBizDaily, 26 травня 2022 року, <https://mjbizdaily.com/ukraine-war-supply-chain-woes-cause-cannabis-fertilizer-shortage-increased-costs/>.
- 83 Там само.
- 84 Польові дослідження в Україні (джерела: поліція/споживачі/дилери в Одесі, Києві та Львові), з листопада 2022 по липень/серпень 2023 року.
- 85 Головне управління Національної поліції в місті Києві, У Києві дільничні затримали чоловіка з наркотиками на суму близько 2 000 000 гривень, 2 травня 2023 року, <https://kyiv.npu.gov.ua/news/u-kyievi-dilnychni-zatrymaly-cholovika-z-narkotyky-na-sumu-blyzko-2-000-000-hryven>.
- 86 Головне управління Національної поліції в місті Києві, Київські поліцейські затримали двох наркодилерів за вирощування та збут канабісу, 2 червня 2023 року, <https://kyiv.npu.gov.ua/news/kyivski-politseiski-zatrymaly-dvokh-narkodyleriv-za-vyroshchuvannya-ta-zbut-kanabisu>.
- 87 Ruggero Scaturro, *Disruption or displacement: Impact of the Ukraine war on drug markets in South Eastern Europe*, GI-TOC, липень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/ukraine-war-impact-drug-markets-south-eastern-europe>.
- 88 Amnesty International, *Ukraine: Devastating power cuts undermining civilian life as Christmas approaches*, 21 грудня 2022 року, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/12/ukraine-devastating-power-cuts-undermining-civilian-life-as-christmas-approaches>.
- 89 Див., наприклад, Національна поліція України, Міжнародний наркосиндикат із прибутком у 135 мільйонів гривень на рік: Нацполіція викрила злочинну організацію, 20 грудня 2023 року, <https://www.npu.gov.ua/news/mizhnarodnyi-narkosyndikat-iz-prybutkom-u-135-milioniv-hryven-na-rik-natspolitsiia-vykryla-zlochynnu-orhanizatsiiu>.
- 90 Головне управління Національної поліції в місті Києві, Наркотики та психотропи на 4 мільйона гривень: поліція Київщини ліквідувала масштабний міжрегіональний канал збуту наркотичних речовин, 7 червня 2023 року, <https://kv.npu.gov.ua/news/narkotyky-ta-psykhotropy-na-4-miliona-hryven-politsiia-kyivshchyny-likvidovala-masshtabnyi-mizhrehionalnyi-kanal-zbutu-narkotychnykh-rechovyn>.
- 91 Міністерство внутрішніх справ України, Продавав наркотики через телеграм-канал: київські оперативники затримали наркодилера, 12 липня 2023 року, <https://mvs.gov.ua/news/prodavav-narkotiki-cerez-telegram-kanal-kiyivski-operativniki-zatrimali-narkodilera>.

- 92 Головне управління Національної поліції в місті Києві, Київські оперативники провели спецоперацію: затримано осіб за збут боєприпасів та наркотиків, 30 червня 2023 року, <https://kyiv.npu.gov.ua/news/kyivski-operatyvnyky-provely-spetsoperatsiiu-zatrymano-osib-za-zbut-boieprypasiv-ta-narkotyktiv>.
- 93 Київська міська прокуратура, Переховував кокаїн в яблуках - судитимуть наркоділка, Telegram, 26 червня 2023 року, https://t.me/kyiv_pro_office/2069.
- 94 Kyiv Customs, *Kyiv customs officials seized a narcotic chewing and smoking set from the parcel*, Facebook, 28 липня 2023 року, <https://www.facebook.com/KYIVcustomsUA/posts/pfbid02T4LDkS6AS6hibD3Px1Mp2mXptmxkEWf pJLcKуху5ogrvpAVwjtimHfvTsK1yp3Kl>.
- 95 Головне управління Національної поліції в місті Києві, Столичні оперативники затримали чоловіка, який займався міжрегіональним збутом наркотиків, 21 березня 2023 року, <https://kyiv.npu.gov.ua/news/stolychni-operatyvnyky-zatrymaly-cholovika-iakyyi-zaimavsiamizhrehionalnym-zbutom-narkotyktiv>.
- 96 Служба безпеки України, СБУ затримала на кордоні України наркоторговця, який перевозив у шлунку кокаїн з Латинської Америки на 3,5 млн грн, Telegram, 25 вересня 2023 року, <https://t.me/SBUkr/9764>.
- 97 UNODC, *Conflict in Ukraine: Key evidence on drug demand and supply*, квітень 2022 року, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Ukraine/Ukraine_drug_demand_supply.pdf.
- 98 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року; польові дослідження в Україні, липень та серпень 2023 року.
- 99 Міністерство внутрішніх справ України, На Прикарпатті перекрито масштабний канал збуту наркотиків з мільйонними об'єктами, 10 лютого 2022 року, <https://mvs.gov.ua/uk/news/na-prikarpatii-perekrito-masstabnii-kanal-zbutu-narkotikiv-z-milionnimi-oborudkami>.
- 100 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року; польові дослідження в Україні, липень та серпень 2023 року.
- 101 Katya Kosheva, Бандитский Кривбасс: преступные группировки 1990-х годов, Kryvorizhski, 6 червня 2022 року, <https://kryvorizhski.info/ru/eternal-689-banditskij-krivbass-prestupnye-gruppirovki-1990-h-godov>.
- 102 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року; польові дослідження в Україні, липень та серпень 2023 року.
- 103 Ivanna Gordiychuk, У Дніпрі СБУ «накрила» групу з десятків поліцейських – ЗМІ, Glavcom, 19 червня 2023 року, <https://glavcom.ua/country/criminal/u-dnipro-sbu-zatrymala-desjatki-politsejskikh-prichina-935444.html>.
- 104 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року; польові дослідження в Україні, липень та серпень 2023 року.
- 105 Там само.
- 106 Office of the Prosecutor General (Ukraine), Судитимуть 38 учасників злочинної організації «Двадцятівські», які збували наркотики у Кривому Розі, 18 January 2024, <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/suditimut-38-ucasnikiv-zlocinnoyi-organizaciyi-dvadcyativski-yaki-zbuvali-narkotiki-u-krivomu-rozi>.
- 107 Офіс Генерального прокурора України, Правоохоронці викрили нарколабораторію та склад з «продукцією» на 10 млн грн і арсеналом зброї, Telegram, 25 серпня 2022 року, https://t.me/pgu_gov_ua/5376; Державне бюро розслідувань України, Територія збуту – уся країна: На Буковині ДБР викрило та припинило діяльність масштабного виробництва амфетаміну, 29 вересня 2022 року, <https://dbr.gov.ua/en/news/teritoriya-zbutu-usya-kraina-na-bukovini-dbr-vikriilo-ta-pripinilo-diyalnist-masshtabnogo-virobnictva-amfetaminu>.
- 108 Київська міська прокуратура, Масово збували кокаїн, амфетамін та МДМА - затримано шістьох учасників злочинного наркоугруповання, Telegram, 1 липня 2023 року, https://t.me/kyiv_pro_office/2101.
- 109 Інтерв'ю з високопосадовцем з правоохоронних органів та журналістом-криміналістом під час польових досліджень в Одесі у травні 2023 року.
- 110 Головне управління Національної поліції у місті Києві, Продавав наркотики з-під прилавку магазину електротехніки: поліцейські Києва затримали наркобізнесмена, 12 травня 2023 року, <https://kyiv.npu.gov.ua/news/prodavav-narkotyky-z-pid-prylavku-mahazynu-elektrotekhniky-politsejski-kyieva-zatrymaly-narkobiznesmena>.
- 111 EMCDDA and Europol, *EU drug market: Methamphetamine*, 6 травня 2022 року, https://www.emcdda.europa.eu/publications/eu-drug-markets/methamphetamine_en.
- 112 Міністерство внутрішніх справ України, Оперативники Нацполіції викрили дилерів, які налагодили постачання прекурсорів організаторам нарколабораторій, 27 грудня 2022 року, <https://mvs.gov.ua/uk/news/operativniki-nacpoliciyi-vikrili-dileriv-iaki-nalagodili-postacannia-prekursoriv-organizatoram-narkolaboratorii>.
- 113 Головне управління Національної поліції у місті Києві, У Деснянському районі Києва оперативники затримали чоловіка з прекурсором, 26 травня 2023 року, <https://kyiv.npu.gov.ua/news/u-desnianskomu-raioni-kyieva-operatyvnyky-zatrymaly-cholovika-z-prekursorom>; Місто Київ, У Києві поліцейські затримали зловмисників, які організували наркобізнес, 9 березня 2023 року,

- <https://mistaua.com/Новини/Кримінал/у-києві-поліцейські/213976/?setcity=278>.
- 114 Польові дослідження в Україні (джерела: поліція/споживачі/дилери в Одесі, Києві та Львові), з листопада 2022 по липень/серпень 2023 року.
- 115 GI-ТОС, Нові лінії фронту: Організована злочинність в Україні у 2022 році, лютий 2023 року, сторінка 19, <https://globalinitiative.net/analysis/organized-criminal-economies-ukraine-2022>.
- 116 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року; Державне бюро розслідувань України, Територія збуту – уся країна: На Буковині ДБР викрило та припинило діяльність масштабного виробництва амфетаміну, 29 вересня 2022 року, <https://dbr.gov.ua/en/news/teritoriya-zbutu-usya-kraina-na-bukovini-dbr-vikrilo-ta-pripinilo-diyalnist-masshtabnogo-virobnictva-amfetaminu>.
- 117 EMCDDA, *Overview of drug markets in the European Neighbourhood Policy-East countries*, 2022 рік, <https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2022/11/emcdda-report.pdf>.
- 118 Там само.
- 119 Міністерство внутрішніх справ України, Поліцейські Харківщини вилучили «Альфа-PVP» на 6 мільйонів гривень, 4 січня 2023 року, <https://mvs.gov.ua/uk/news/policeiski-xarkivshhini-vilucili-alfa-pvp-na-6-milioniv-griven>.
- 120 Міністерство внутрішніх справ України, На Львівщині затримали наркодилера, який щомісяця робив близько 10 тисяч «закладок», 11 лютого 2023 року, <https://mvs.gov.ua/uk/news/na-lvivshhini-zatrimali-narkodilera-iakii-shhomisiacia-robiv-blizko-10-tisiac-zakladok>.
- 121 Стосовно використання протикашльових засобів у виробництві САР, див. International Narcotics Control Board, *Precursors and chemicals frequently used in the illicit manufacture of narcotic drugs and psychotropic substances*, 10 березня 2022 року, https://unis.unvienna.org/pdf/2022/INCB/INCB_2021_Precursors_E.pdf.
- 122 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року.
- 123 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року.
- 124 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року.
- 125 Польові дослідження в Україні (джерела: поліція/споживачі/дилери в Одесі, Києві та Львові), з листопада 2022 по липень/серпень 2023 року.
- 126 Там само.
- 127 Там само.
- 128 Там само.
- 129 The New Voice of Ukraine, *Man arrested after two underage girls found dead in Kyiv apartment building*, Yahoo News, 19 червня 2023 року, <https://news.yahoo.com/man-arrested-two-underage-girls-131500836.html>.
- 130 Khrystyna Pitsuryak, З початку великої війни СБУ ліквідувала понад 60 угруповань, які займались контрабандою наркотиків у ЄС. Одне з них – російський Хімпром, New Voice, 28 грудня 2023 року, <https://nv.ua/ukr/amp/kontrabanda-narkotikiv-sbu-vikrila-ponad-60-ugrupovan-v-ukrajini-50380020.html>.
- 131 Там само.
- 132 Картель 'Хімпром': Чому цією історією обов'язково займеться DEA?, Antikor, 30 червня 2023 року, https://antikor.com.ua/amp/articles/638444-kartelj_himprom_pochemu_etoj_istoriej_objazateljno_zajmetsja_dea; інтерв'ю з колишнім українським високопосадовцем з правоохоронних органів, квітень 2023 року. Стосовно кримінального переслідування деяких осередків Хімпрому, які діяли в Росії до 2018 року, див. обвинувальні вироки: <https://xn--90afdbaav0bd1afy6eub5d.xn--p1ai/38462841/extended#decision>; <https://xn--90afdbaav0bd1afy6eub5d.xn--p1ai/41647052/extended>; <https://xn--90afdbaav0bd1afy6eub5d.xn--p1ai/34486851/extended>.
- 133 Профіль Левченка в розділі «Розшукові обліки МВС» на сайті Міністерства внутрішніх справ України: <https://wanted.mvs.gov.ua/searchperson/details/?id=3019158679041085>.
- 134 Див., наприклад, *Inside the Khimprom OCG: A dark web of drugs, corruption, and technology*, BNN Breaking, 31 жовтня 2023 року, <https://bnnbreaking.com/breaking-news/crime/inside-the-khimprom-ocg-a-dark-web-of-drugs-corruption-and-technology/>; Jan Soer, *The head of the Khimprom drug syndicate, wanted by Russia (*country sponsor of terrorism) and Ukraine, hangs out on a yacht in Mexico and cajoles Kyiv with donations*, The Russian Crime, 1 листопада 2023 року, <https://ruscrime.com/the-head-of-the-khimprom-drug-syndicate-wanted-by-russia-country-sponsor-of-terrorism-and-ukraine-hangs-out-on-a-yacht-in-mexico-and-cajoles-kyiv-with-donations>.
- 135 Yulia Vorobyeva, *Crossroads: Kazakhstan's changing illicit drug economy*, GI-ТОС, жовтень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/kazakhstan-illicit-drug-economy>.
- 136 Yulia Vorobyeva, *Crossroads: Kazakhstan's changing illicit drug economy*, GI-ТОС, жовтень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/kazakhstan-illicit-drug-economy>; Mark Galeotti, *Нова смута: Російський кримінальний світ після вторгнення в Україну*, GI-ТОС, грудень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/the-russian-underworld-since-the-ukraine-invasion>;

- Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року; польові дослідження в Україні, липень та серпень 2023 року.
- 137 Див. *Sanctions against the leaders of the Khimprom drug cartel. Who the 'Russians with Ukrainian passports' are, and what Kyva, Avakov and the 'catch the dealer' campaign have to do with it*, Slidstvo.Info, 8 січня 2024 року, <https://www.slidstvo.info/english-stories/sanctions-against-the-leaders-of-the-khimprom-drug-cartel-who-the-russians-with-ukrainian-passports-are-and-what-kyva-avakov-and-the-catch-the-dealer-campaign-have-to-do-with-it>.
- 138 Там смао.
- 139 Большие разборки наркокартеля «Химпром», CRIME, 27 квітня 2023 року, <https://crime-ua.com/node/30638>.
- 140 З'явилося відео, як у Франківську снайпер стріляв у кримінального авторитета, ПІК, 27 червня 2023 року, <https://pik.net.ua/2023/06/27/z-yavlyosya-video-yak-u-frankivsku-snajper-strilyav-u-kryminalnogo-avtoryteta>.
- 141 Джерела GI-ТОС, близькі до українських правоохоронних органів, опитані в першій половині 2023 року в Україні.
- 142 Гала Скляревська, РНБО ввела санкції проти Єгора Буркіна. Він є ініціатором акції «Спіймай баригу», про яку масово писали українські ЗМІ, Detector Media, 31 грудня 2023 року, <https://detector.media/infospace/article/221227/2023-12-31-rnbo-vvela-sanktsii-proty-iegora-burkina-vin-ie-initsiatorom-aktsii-spiymay-barygu-pro-yaku-masovo-pysaly-ukrainski-zmi>.
- 143 RuTor – главный форум чёрного рынка, 30 березня 2023 року, DarkClub.cc, <https://darkclub.cc/threads/rutor-glavnyj-forum-chjornogo-rynka.3127>.
- 144 Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року; польові дослідження в Україні, липень та серпень 2023 року.
- 145 Там само.
- 146 Польові дослідження в Україні, липень та серпень 2023 року.
- 147 Державне бюро розслідувань України, За матеріалами ДБР 4 роки проведе за ґратами правоохоронець з Буковини, який зі спільниками забезпечував діяльність двох нарколабораторій, 20 вересня 2023 року, <https://dbr.gov.ua/news/za-materialami-dbr-4-roki-provede-za-eratami-pravoohoronec-z-bukovini-yakij-zi-spilnikami-zabezpechuvav-diyalnist-dvoh-narkolaboratorij>.
- 148 EI Mocasino IT Army, ОПГ «ХимПром», Через кого Буркин завозит наркоти в Украину?, Аналитика Часть 1.
- 149 Yulia Vorobyeva, *Crossroads: Kazakhstan's changing illicit drug economy*, GI-ТОС, жовтень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/kazakhstans-illicit-drug-economy>.
- 150 Комітет національної безпеки Республіки Казахстан, О мерах по борьбе с наркобизнесом, 27 квітня 2023 року, <https://www.gov.kz/memleket/entities/knb/press/news/details/545229?lang=ru>.
- 151 Shugyla Turlibek, МВД пресеколо деятельность транснациональной наркогруппировки, Polisia.kz, 27 червня 2023 року, <https://polisia.kz/ru/mvd-preseklo-deyatel-nost-transnatsional-noj-narkogrupperovki>.
- 152 Інформацію про їхнє громадянство отримано з Telegram-каналу, який веде казахстанський журналіст-розслідувач.
- 153 Комітет національної безпеки Республіки Казахстан, О спецоперации по ликвидации крупной подпольной нарколаборатории, 29 березня 2023 року, <https://www.gov.kz/memleket/entities/knb/press/news/details/527735?lang=ru>; Yulia Vorobyeva, *Crossroads: Kazakhstan's changing illicit drug economy*, GI-ТОС, жовтень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/kazakhstans-illicit-drug-economy>.
- 154 Yulia Vorobyeva, *Crossroads: Kazakhstan's changing illicit drug economy*, GI-ТОС, жовтень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/kazakhstans-illicit-drug-economy>; Mark Galeotti, Нова смута: Російський кримінальний світ після вторгнення в Україну, GI-ТОС, грудень 2023 року, <https://globalinitiative.net/analysis/the-russian-underworld-since-the-ukraine-invasion>; Інтерв'ю з представниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, Україна, серпень 2023 року; польові дослідження в Україні, липень та серпень 2023 року.
- 155 Міністерство внутрішніх справ Грузії, **შინაგან საქმეთა სამინისტრომ ინტერნეტით ნარკოტიკების რეალიზაციის საერთაშორისო დანაშაულებრივი სქემა გამოავლინა - დაკავებულისაქართველოს 1 დაუცხოქვეყნის 5 მოქალაქე, 1 პირი კი მხილებულია**, 26 грудня 2019 року, <https://police.ge/ge/shinagan-saqmeta-saministrom-internetit-narkotikebis-realizatsiis-saertashoriso-danashaulebrivi-sqema-gamoavlinadakavebulia-saqartvelos-1-da-utskho-qveknis-5-moqalaqe-1-piri-ki-mkhilebulia/13193>.
- 156 Міністерство внутрішніх справ Грузії, **შინაგან საქმეთა სამინისტრომ ნარკოდანაშაულისთვის ერთი პირი დააკავა**, 10 грудня 2020 року, <https://police.ge/ge/shinagan-saqmeta-saministrom-narkodanashaulistvis-erti-piri-daakava/14185>.
- 157 *Ukrainian lawmakers back legalisation of medical cannabis*, Reuters, 21 грудня 2023 року, <https://www.reuters.com/world/europe/ukrainian-lawmakers-back-legalisation-medical-cannabis-2023-12-21>.

**GLOBAL
INITIATIVE**
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

ПРО ГЛОБАЛЬНУ ІНІЦІАТИВУ

Глобальна ініціатива проти транснаціональної організованої злочинності - це міжнародна мережа, яка налічує понад 600 експертів в усьому світі.

Глобальна ініціатива забезпечує платформу для просування широкої дискусії та інноваційних підходів як складових частин комплексної глобальної стратегії боротьби з організованою злочинністю.

www.globalinitiative.net